

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Amanda Klahr

Köpa samtycke?

Köp av sexuell tjänst och våldtäkt ur ett gemensamt perspektiv

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin: HT 2022

Innehåll

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	5
FÖRORD	6
FÖRKORTNINGAR	7
1 INLEDNING	8
1.1 Introduktion	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och material.....	10
1.4 Teoretiska utgångspunkter	14
1.5 Avgränsningar.....	14
1.6 Forskningsläge	15
1.6.1 Sverige som en enad front.....	16
1.6.2 Sexköp i relation till våldtäktsbrottets frivillighetsrekvisit – ett delvist uppmärksammat fenomen	17
1.7 Disposition	18
2 SVERIGE OCH PROSTITUTIONEN.....	19
2.1 Inledning.....	19
2.2 Prostitution definierat	19
2.3 Prostitutionens plats i kriminalpolitiken.....	21
2.3.1 Prostitution blir en kvinnovåldsfråga	22
2.3.2 Frågan om straffansvar	23
2.3.3 Prostitution och människohandel som ett gemensamt problem	24
2.4 Gällande rätt – förbudet mot köp av sexuella tjänster.....	25
2.4.1 Rekvisiten för köp av sexuell tjänst	26
2.5 Delanalys.....	27
3 TILL SKYDD FÖR DEN PROSTITUERADE, ELLER?	29
3.1 Inledning.....	29
3.2 Ett tudelat skyddsintresse	29
3.3 Prostituerade som offer	31
3.4 Prostituerade som självförverkligande aktörer	32
3.4.1 Ett feministiskt förtryck?.....	33
3.4.2 Den fria prostitutionens oförenlighet med människohandel	35
3.5 Delanalys.....	36
3.5.1 Vem bör skyddas mot sexköp?.....	36
3.5.2 Prostitution – ett otvetydigt offerskap	38

4	EN SEXUALBROTTSLAGSTIFTNING BYGGD PÅ FRIVILLIGHET	40
4.1	Inledning.....	40
4.2	Ställningen som ett sexualbrottsoffer.....	40
4.3	Frivillighet definierat.....	41
4.4	Samlag och handlingar jämförliga med samlag	42
4.5	Oaktsamhet som grund för straffansvar	43
4.5.1	Oaktsam våldtäkt.....	44
4.6	Omöjlig frivillighet	46
4.6.1	Misshandel, hot eller annat våld.....	46
4.6.2	Särskilt utsatt situation	46
4.6.3	Missbruk av beroendeställning.....	47
4.7	Försvårande omständigheter och straffvärdebedömningen vid köp av sexuell tjänst.....	47
4.8	Sexköp konstruerat som ett våldtäktsbrott.....	49
4.8.1	Tvång och utnyttjande vid sexköp.....	49
4.9	Delanalys.....	51
5	RÄTTSTILLÄMPNINGEN VID KÖP AV SEXUELL TJÄNST	53
5.1	Inledning.....	53
5.2	Försvårande omständigheter vid sexköp.....	54
5.2.1	Hovrätten för Västra Sverige: mål nr. B 2557–05.....	54
5.2.2	Värmlands tingsrätt: mål nr. B 1494–14	55
5.2.3	Göteborg tingsrätt: mål nr. B 483–15.....	56
5.2.4	Jönköpings tingsrätt: mål nr. B 1479–19.....	57
5.3	Våldtäkt inom ramen för ett sexköp	58
5.3.1	Stockholms tingsrätt: mål nr. B 204–19.....	58
5.3.2	Svea hovrätts dom i mål nr B 5624–19	59
6	SAMTYCKE OCH FRIVILLIGHET – RELEVANT VID KÖP AV SEXUELL TJÄNST?	62
6.1	Avslutande reflektioner	63
	KÄLLFÖRTECKNING	65
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	70

Summary

The debate regarding sexual violations and the right to sexual integrity and self-determination is a topic that engages both researchers and the public. Alongside this debate, there is a widespread commercial market that provides sexual services where the legislator and the judiciary have been passive. This reluctance to change primarily refers to the crime's penal value, but also to the protective interests. In 2019, a man was convicted of negligent rape after buying sexual services from a woman who was a victim of human trafficking. The case was much discussed, and the issue of prostitutes' rights became relevant in the criminal debate. In this paper, I investigate the crime of purchase of sexual services and the crime of rape from a common perspective. This is made through an investigating of the underlying protective interests of these crimes, the requirement of consent in sexual crimes related to agreed sexual acts, and aggravating circumstances in prostitution.

This thesis briefly examines how Sweden has chosen to criminalize purchases of sex. The focus in this part is on the crime of purchase of sexual services and the underlying protective interests. A similar investigation is carried out in relation to the crime of rape and the 2018th sexual crime reform, which entailed a strong marking for everyone's right to sexual integrity and self-determination. This investigation is done with the aim of examining the common perspective of the purchase of sexual services and rape throughout the course of the essay. Regarding this part, I conclude that the crime of buying sexual services would provide a stronger protection for women's rights if it had been designed as a crime against individuals. Relevant to this part of the essay is also the feminist research and the empirical material that has contributed to the discussion about whether prostitutes are to be seen as *victims* or not. I present positions for both views and conclude that prostitutes are to be seen as victims for several reasons.

To give concrete examples of how Swedish legislation and law enforcement on several levels can be considered to fail prostituted women, a few legal cases are presented. In this part, it is concluded that the application of the law regarding the purchase of sex should consider, to a greater extent, whether there was consent or not. If consent cannot be determined to have existed, I believe that the incident initially should be handled as rape. In summary, it is established that consent is a missing requisite in cases of sex purchases where the circumstance is assumed rather than investigated. In the thesis, a normative argument based on the presented material is made. The analysis leads to the conclusion that consent and sexual integrity should have greater importance for the application of the crime of purchase of sexual services.

Sammanfattning

Debatten kring sexuella kränkningar och rätten till sexuell integritet och självbestämmanderätt är ett ämne som engagerar både forskare och samhället i stort. Vid sidan av denna debatt pågår en utbredd kommersiell marknad som tillhandahåller sexuella tjänster, där lagstiftaren och rättstillämparen länge har varit passiva. Passiviteten föreligger främst i förhållande till brottets straffvärde och dess skyddsobjekt. År 2019 dömdes en man för oaktsam våldtäkt efter att ha köpt sexuella tjänster av en kvinna som var offer för människohandel. Målet blev mycket omdiskuterat och frågan kring prostituerades rättigheter blev återigen högaktuell. I denna uppsats görs en utredning kring brotten köp av sexuell tjänst och våldtäkt ur ett gemensamt perspektiv. Detta sker genom en utredning avseende brottens bakomliggande skyddsintressen, kravet på frivillighet vid sexualbrott i förhållande till avtalade sexuella handlingar, samt försvårande omständigheter vid sexköp.

I uppsatsen utreds kortfattat hur Sverige har valt att kriminalisera sexköp. Centralt för denna del är brottet köp av sexuell tjänsts bakomliggande skyddsintressen. En liknande utredning görs i förhållande till våldtäktsbrottet och 2018 års sexualbrottsreform, som innebar en stark markering för varje individs rätt till sexuell integritet och självbestämmanderätt. Denna utredning görs i syfte att genom hela uppsatsens gång undersöka köp av sexuell tjänst och våldtäkt ur detta gemensamma perspektiv. Avseende denna del kommer jag fram till att brottet köp av sexuell tjänst hade givit ett starkare skydd för kvinnors rättigheter om det varit utformat som ett brott mot person. Relevant för denna del av uppsatsen är även den feministiska forskning och det empiriska material som har bidragit till diskussionen kring huruvida prostituerade är att se som *offer* eller inte. Jag presenterar ställningstaganden för båda uppfattningarna och kommer fram till att prostituerade är att betrakta som offer av flera anledningar.

För att ge konkreta exempel på hur den svenska lagstiftningen och rättstillämpningen på flera nivåer kan anses svika prostituerade kvinnor presenteras ett antal rättsfall. I denna del dras bland annat slutsatsen att rättstillämpningen avseende sexköp i högre grad borde beakta huruvida det förelagat frivillighet eller inte. Om frivillighet inte kan anses föreligga, menar jag att händelsen bör utredas som våldtäkt. Sammanfattningsvis konstateras att samtycke och frivillighet är ett saknat rekvisit i fall av sexköp, där frivillighet snarare förutsätts än utreds. I uppsatsen förs en normativ argumentation baserad på det presenterade materialet. Diskussionen resulterar i slutsatsen att frivillighet och sexuell integritet borde ha en större betydelse för tillämpningen av brottet köp av sexuell tjänst.

Förord

Tänk att det skulle bli en jurist av mig också. Det trodde jag knappt själv. Men ni trodde det; Mamma, Pappa, Stina, Farmor & Farfar, Mormor och alla mina högt älskade vänner. Ni slutade verkligen aldrig tro på mig.

Tack Linnea, för din genuina handledning och ditt bidrag till min tid här på juristprogrammet.

Tack Ada, Samar och Isabelle. Tack vare er vet jag att det arbetsliv som väntar kommer bli otroligt roligt och inspirerande.

Tack Simon. En juristexamen hade inte varit möjlig utan dig.

Förkortningar

Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
f.	Följande sida
ff.	Följande sidor
HD	Högsta domstolen
Ibid.	Ibidem (på samma ställe)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
Skr.	Skrivelse

1 Inledning

1.1 Introduktion

Sexköp förekommer nationellt i stor omfattning och antalet anmälda sexköpsbrott har ökat markant de senaste åren. Eftersom sexköp främst utgör ett späningsbrott anses ökningen i första hand vara ett resultat av polisens riktade resurser.¹ Den som skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse mot ersättning riskerar sedan våren 2022 att dömas till fängelse i högst ett år. Detta utgör en straffskärpning från det tidigare minimistraffet där påföljden kunde bestämmas till antingen dagsböter eller fängelse i högst ett år.² Polisens arbete mot köp av sexuell tjänst anses starkt kopplat till arbetet mot människohandel och koppleri,³ och man utgår från att minst en fjärdedel av de som köper sexuella tjänster har gjort detta via en säljare som utgör en tredje part.⁴

I juli 2019 meddelades en dom i Svea hovrätt där en person dömdes för oaktsam våldtäkt enligt 6 kap. 1 a § brottsbalken efter att ha köpt sexuella tjänster av en ung kvinna.⁵ En avgörande omständighet till den fällande domen var att mannen misstänkt att kvinnan var offer för människohandel.⁶ Inte långt efter detta gav regeringen Brå i uppdrag att följa upp och analysera tillämpningen av förbudet mot köp av sexuell tjänst som föreskrivs i 6 kap. 11 § brottsbalken. Brå skulle inom ramen för uppdraget studera dels i vilken mån personer som köper sexuella tjänster döms för våldtäkt eller oaktsam våldtäkt, dels om det förelegat en koppling till människohandel.⁷ Diskussionen kring huruvida sexköp i högre utsträckning bör utredas som våldtäkt eller oaktsam våldtäkt har även kommit att förflyttats till sociala medier och har berörts av olika debattörer.⁸

Av Brås rapport framgår vidare att gruppen misstänkta sexköpare nästan uteslutande består av män, medan den motsvarande säljargruppen utgörs av en övervägande majoritet kvinnor.⁹ Det förebyggande arbetet mot prostitution ses som en del av arbetet för en förbättrad jämställdhetspolitik och av bekämpandet av mäns våld mot kvinnor.¹⁰ Sedan 2018 har Sverige en sexualbrottslagstiftning med utgångspunkten att gränsen för en straffbar gärning dras vid om deltagandet i den sexuella aktiviteten har varit frivilligt eller

---

¹ Brå rapport 2022:3 s. 7.

² 6 kap. 11 § brottsbalken.

³ Brå rapport 2022:3 s. 86.

⁴ Ibid. s. 90.

⁵ Svea hovrätts dom i mål nr. B 5624–19.

⁶ Uppsala tingsrätts dom i mål nr B 4530–18 s. 70.

⁷ Ju2020/03554 s. 1.

⁸ Se exempelvis Kudo, ”Sexköp kan vara våldtäkt, polisen borde inte nöja sig” och De Geer, ”Gör om lagen så att sexköp blir våldtäkt”.

⁹ Brå rapport 2022:3, s. 10.

¹⁰ Skr. 2016/17:10 s. 109.

inte.¹¹ Mot bakgrund av den avgörande roll som ålagts just frivilligheten hos båda parter vid utförandet av sexuella handlingar, kommer brottet köp av sexuell tjänst jämföras med den svenska våldtäktslagstiftningen. Utredningen kommer särskilt belysa försvårande omständigheter vid köp av sexuell tjänst i förhållande till hur frivillighet ska förstås inom ramen för en våldtäkt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats syftar till att undersöka huruvida rättstillämparen, avseende köp av sexuell tjänst, i större utsträckning borde ta i beaktande det krav på frivillighet som förutsätts för att den sexuella integriteten hos en person inte ska anses kränkt. Sexualbrotten utgör en egen brottskategori i svensk lagstiftning där det är den sexuella integriteten och självbestämmanderätten som skyddas. Köp av sexuell tjänst förutsätter precis som sexualbrotten någon form av sexuell handling, däremot saknas ett skyddsintresse avseende denna del. Avsaknad av samtycke krävs således inte för att straffansvar ska inträda. Jag argumenterar för att frivillighet och sexuell integritet borde ges större utrymme i hanteringen av brottet köp av sexuell tjänst, eftersom omständigheter som kan föreligga vid en våldtäkt i flera avseenden kan anses ligga nära situationer där sexköp förekommer. Syftet med uppsatsen är således att belysa bedömningssvårigheter och eventuella gränsländ mellan brotten våldtäkt och köp av sexuell tjänst. Uppsatsen syftar även till att utreda lagstiftarens bakomliggande skyddsintressen vid köp av sexuell tjänst, samt vilka eventuella konsekvenser dessa kan medföra för kvinnor som agerar inom prostitution.

Sexköp hanteras inte sällan som ett mängdbrott där domstolarna snabbt vill avverka målet och dömer på handlingarna. Sexköp ses i regel inte heller som ett allvarligt utnyttjande av kvinnors kroppar och sexualitet. Även om ett domslut i slutändan alltid kommer vara beroende av åklagarens gärningsbeskrivning, den föregående utredningen och det aktuella bevisläget, finns det idag så pass mycket kunskap om omständigheter kring prostitution att det framstår som omotiverat att inte oftare betrakta sexköp och våldtäkt ur ett gemensamt perspektiv.

I uppsatsen kommer jag besvara följande frågeställningar:

- Är det lämpligt, med utgångspunkt i prostituerade kvinnors rättigheter, att brottet köp av sexuell tjänst primärt avser skydda allmänna intressen i stället för att utgöra ett brott mot person?
- Borde frivillighet och sexuell integritet ha någon betydelse för tillämpningen av köp av sexuell tjänst?

---

¹¹ Prop. 2017/18:177 s. 1.

Genom att besvara dessa två frågeställningar utreder jag köp av sexuell tjänst och våldtäkt ett gemensamt perspektiv. Syftet med uppsatsen uppfylls således genom att utreda brottet köp av sexuell tjänst i ljuset av våldtäktsbestämmelsen, och utifrån den information som samlats in argumentera för en viss hållning till de uppställda frågeställningarna.

1.3 Metod och material

För att kunna besvara frågeställningarna och uppnå uppsatsen syfte kommer jag tillämpa en genusrättsvetenskaplig metod. Genusrättsvetenskap avser den forskning som fokuserar på och analyserar sambandet mellan kön och rätt.¹² Det samlade syftet för genusrättsvetenskapen kan beskrivas som en strävan mot att göra rätten mer jämställd.¹³ Gemensamt med samtliga kritiska perspektiv förespråkar genusrättsvetenskapen ett synsätt där rätten placeras i relation till samhället och de maktstrukturer som påverkar människorna som lever i det. Genom att utgå från ett genusperspektiv förutsätts således att uppsatsen inte enbart utreder de auktoritativa rättskällorna utan även verkligheten så som den framställs av empiriskt och annat relevant material.¹⁴ Inom ramen för den genusrättsvetenskapliga metoden för jag en normativ argumentation baserad på de uppställda frågeställningarna. Det argumenterande inslaget i metoden grundas dels på det material som samlats in inom ramen för själva utredningen, dels på de teoretiska utgångspunkter som jag utgår från i mitt skrivande.¹⁵

Genom att använda en genusrättsvetenskaplig metod blir uppsatsen inte bunden till det material som traditionellt innefattas i en auktoritär juridisk metod.¹⁶ Inom genusrättsvetenskapen talas generellt inte heller om doktrin, utan den litteratur och forskning som producerats av akademiker på området benämns som rättsvetenskap. Detta grundar sig bland annat i att det material som används inte har i syfte att belysa och tolka gällande rätt utan snarare att kritiskt granska och analysera rätten i förhållande till omvärlden.¹⁷ Genom att tillämpa en genusrättsvetenskaplig metod föreligger således en mycket större frihet vad gäller val av källor. Med detta sagt är de klassiska rättskällorna som lagstiftning, praxis och doktrin inte uteslutna, utan dessa utgör alltså en del av materialet som ligger till grund för uppsatsens analys och slutsatser.

Att belysa kvinnors erfarenheter och låta forskningen utgå från dessa menar genusrättsvetenskapen är nödvändigt, dels för att kunna analysera rätten, dels för att motverka diskriminering inom den.¹⁸ Den genusrättsvetenskapliga

---

¹² Svensson s. 276.

¹³ Burman s. 26.

¹⁴ Svensson s. 278.

¹⁵ Se avsnitt 1.4.

¹⁶ Svensson s. 280.

¹⁷ Ibid. s. 302.

¹⁸ Ibid. s. 278.

metoden utgår från den grundläggande värderingen att rätten bör bidra till att stärka kvinnors rättsliga och samhälleliga ställning. Genusrättsvetenskapen innehar således en positiv inställning till rätten och tilltron till dess funktion som styrmedel för ett jämställt samhälle.¹⁹ Eftersom den rättsdogmatiska metoden i sin natur snarare befäster en traditionell tolkning av rätten än kritiserar den kan den inte anses tillräcklig för att uppfylla syftet för denna uppsats. I vissa delavschnitt presenteras emellertid gällande rätt vid köp av sexuell tjänst samt våldtäkt.²⁰

Jag kommer vidare utreda huruvida den svenska lagstiftningen ger uttryck för kvinnors rättigheter inom prostitution. Den genusrättsvetenskapliga metoden baseras på synen att kunskap är både konstruerad och kontextuell, varför den blir starkt påverkad av sitt sammanhang. Den valda metodens uppgift blir mot bakgrund av detta att synliggöra grundläggande värden och utgångspunkter i rätten, samt vilken kunskap de baseras på.²¹ Jag använder mig exempelvis både av förarbeten, forskning samt domstolars resonemang för att visa på hur olika delar av rättskedjan bidrar till en viss syn på prostitution.

För att kunna diskutera skyddsintressena bakom köp av sexuell tjänst och feministisk teori ur ett samtida perspektiv krävs en utredning kring de argument som redan lyfts fram i debatten avseende kriminaliseringen av sexköp. Uppsatsen innefattar därför en kortare kriminalpolitisk utredning avseende brottet köp av sexuell tjänst, samt en redogörelse för olika feministiska förhållningsätt till prostitution. I denna del kommer uppsatsen beröra både äldre förarbeten och forskning, men placera dessa i förhållande till nyare sådan.

Feministisk forskning

Bland det material som har legat till grund för denna uppsats ingår feministisk forskning som har diskuterat huruvida prostituerade bör ses som offer eller inte. Denna diskussion kring kvinnors rättigheter och sexualitet har på olika sätt förts i förhållande till förståelsen av frivillighet, vilket är centralt för förevarande uppsats. Det material som används i uppsatsen har i syfte att belysa olika argument kring hur rätten borde förhålla sig till kvinnors rättigheter inom prostitution och närliggande områden. Den feministiska forskningen är vidare inte enig och kommer till uttryck genom olika kritiska perspektiv.²² Här har särskilt material från forskare som Susanne Dodillet, Jenny Westerstrand, Karin Åström m.fl. använts, som länge har forskat kring ämnet prostitution. Dodillet skapade med sin avhandling *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet* stor debatt kring hur man i Sverige har förhållit, och borde förhålla, sig till prostitution. Detta arbete har därmed använts som ett stort referensmaterial i uppsatsen. Åström har bland annat

---

¹⁹ Svensson s. 279.

²⁰ Ibid s. 279; se särskilt avsnitt 2.4 och avsnitt 4.

²¹ Gunnarsson m.fl. s. 42.

²² Ibid. s. 30.

bidragit till forskningen kring prostitutionens förhållande till mänskliga rättigheter och brottsofferperspektivet, både på internationell och tvärvetenskaplig nivå. Hennes avhandling *Rättsliga åtgärder mot människohandel – att skydda offer eller möta hot* har varit särskilt intressant för att ge perspektiv på prostituerades roll i förhållande till de två skilda skyddsobjekten: staten och brottsoffret.

Vad som har varit centralt att utreda i förhållande till det feministiska materialet är hur prostituerades frihet tolkas olika beroende på kontext och utgångsläge. Med feministisk forskning och feministiska perspektiv på rätten avses inte enbart den kunskap som rör rättsfrågor med direkt betydelse för kvinnor, utan även den forskning som på ett systemkritiskt och mångfacetterat sätt problematiserar rättens utgångspunkter och antaganden.²³ Westerstrand forskar mycket brett om mäns våld mot kvinnor i relation till köns- och sexualitetsteori varpå hennes arbete har bidragit till denna uppsats. I sin avhandling *Mellan mäns händer* utreder Westerstrand den internationella debatten kring prostitution och trafficking där olika uppfattningar analyseras i ljuset av sinsemellan konkurrerande förståelser av sexualitet, kön och kvinnors mänskliga rättigheter.

Kriminalpolitiskt och straffrättsligt material

Det material som har hämtats från den straffrättsliga debatten kring våldtäkt och prostitution avser främst den svenska vägen till kriminalisering av sexköp, men även hur diskussionen kring sexuell integritet och självbestämmanderätt har utvecklats de senaste årtiondena. Huruvida köp av sexuell tjänst borde vara kriminaliserat eller inte har varit föremål för mycket diskussion och materialet är således omfattande. Det material som främst ansetts relevant för att förstå lagstiftarens syn på frivillighet, samtycke och köp av sexuell tjänst är förarbetena till våldtäkts- och sexköpsbrottet. I detta avseende har särskilt prop. 1997/98:55 *Kvinnofrid* och prop. 2017/18:177 *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet* varit aktuella.

Utöver nämnda propositioner har flera av statens offentliga utredningar varit centrala för förståelsen av hur man resonerat kring prostituerades rättigheter och ställning som eventuella brottsoffer. Dessa utredningar har delvis legat till grund för anförda propositioner, men har även använts i det bredare forskningsunderlaget. I denna del har både äldre förarbeten som SOU 1995:15 *Könshandeln* och senare utredningar som SOU 2016:42 *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*, SOU 2016:70 *Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer* och SOU 2021:23 *Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar* varit bidragande. Materialet är omfattande varpå uppsatsen har avgränsats till att enbart beröra sådana delar i

---

²³ Gunnarsson m.fl. s. 29.

förarbetena som är kopplade till synen på prostituerade, skyddsintressena vid köp av sexuell tjänst samt sexuell integritet och självbestämmanderätt.

I doktrin har bland annat Petter Asp, Magnus Ulväng, Per Ole Träskman samt Madeleine Leijonhufvud bidragit till den straffrättsliga diskussionen kring kriminaliseringen av sexköp, men även våldtäkt och införandet oaktsamsansvaret vid våldtäkt. Asp har i sin bok *Sex och samtycke* diskuterat hur frivillighet ska förstås inom ramen för svensk sexualbrottslagstiftning. Han har tillsammans med Ulväng dessutom presenterat de vedertagna kriminaliseringsgrundernas förenlighet med brottet köp av sexuell tjänst i sitt bidrag till *Josefs Resa: Vänbok till Josef Zila*

Empiriskt material

Utöver den akademiska forskning som gjorts på området belyser utredningen sådant empiriskt material som samlats kring kvinnors erfarenheter avseende de situationer som uppsatsen berör. Som en del av det empiriska materialet redogör jag för ett antal domstolsavgöranden. Domarna har meddelats av underinstanser och har därmed inte i syfte att fastställa gällande rätt. De utvalda rättsfallen syftar i stället till att visa på hur domstolarna har resonerat i enskilda fall, samt belysa hur bedömningen kan se ut i praktiken och vilka faktorer som kan påverka påföljdsbestämningen vid sexköp. I denna del har särskilt Svea hovrätts dom i mål nr. B 5624–19 varit vägledande. Domen är unik på så sätt att en person som köpt en sexuell tjänst för första gången sedan 2018 års sexualbrottsreform dömts till oaktsam våldtäkt. Domstolens resonemang blir mot bakgrund av detta särskilt intressant i förhållande till syftet för denna uppsats.

Utöver domen från Svea hovrätt har ett antal domar från både tingsrätter och hovrätter belysts. Valet av domar har främst gjorts utifrån fall där den straffbara gärningen har utgjort köp av sexuell tjänst, men där sådana försvärande omständigheter förelegat som skulle kunna föranleda slutsatsen att samtycke svårligen kunnat föreligga. De domar som behandlas i uppsatsen har hämtats ur avsnittet *Försvärande omständigheter har i fem fall lett till annan påföljd än böter* i SOU 2010:49 och avsnittet *Försvärande och förmildrande omständigheter* i SOU 2016:42. Detta urval har gjorts av tidspraktiska skäl där båda dokumenten har redovisat fall där det förelegat sådana omständigheter som varit relevanta för frågeställningen. Vid sidan av domen från Svea hovrätt fick jag genom att söka efter orden *köp av sexuell tjänst* och *våldtäkt* på InfoTorg fram en ytterligare dom där åklagaren yrkat på våldtäkt inom ramen för ett sexköp.²⁴

Utöver vad som nämnts ovan har Sven-Axel Månsson, genom flera decenniers forskning om prostitution, bidragit till viktig empirisk kunskap kring

---

²⁴ Se avsnitt 5.3 och avsnitt 5.3.1.

prostituerades situation i Sverige. Hans bok *Prostitution: aktörerna, relationerna och omvärlden* har bland annat använts för att beskriva situationen som många prostituerade kvinnor befinner sig i. I denna del har även Brås rapport 2022:3 *Köp av sexuella tjänster* varit ett viktigt underlag. Rapporten har använts för att undersöka hur köp av sexuell tjänst utreds i praktiken, hur ofta personer döms till våldtäkt inom ramen för ett sexköp samt hur omfattande problematiken kring köp av sexuell tjänst där det förekommit betydande försvårande omständigheter är.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

Genusrättsvetenskap är som nämnt ett eget område inom rättsvetenskapen som syftar till att göra rätten mer jämställd. Vad som skiljer genusrättsvetenskapen från den traditionella rättsdogmatiken är att genusrättsvetenskapen genom en kritisk analys möjliggör ett ifrågasättande av rättens grundantaganden, begrepp och principer.²⁵ I uppsatsen används i princip genomgående begreppet prostitution för att beteckna situationen där någon köper en sexuell tjänst av annan. Motiveringen till detta är att begreppet är etablerat, om än omdiskuterat, och inte tillskrivs en sådan laddad och avgränsad mening som exempelvis termen *sexarbete* gör.²⁶ Prostitutionsdebatten delas ofta upp i två läger där man å ena sidan är för prostitution, å andra sidan emot det. För denna uppsats intar jag ställningen i lägret mot prostitution. Detta ställningstagande görs utifrån det gemensamma perspektiv som uppsatsen tar i förhållande till våldtäkt och köp av sexuell tjänst. Med utgångspunkten att våldtäkt utgör ett allvarligt brott mot person och en form av mäns våld mot kvinnor, antas inom ramen för denna uppsats samma inställning till köp av sexuell tjänst.

Uppsatsen kommer således utgå från att prostitution är en form av mäns våld mot kvinnor och att prostitutionens vara eller icke vara i grund och botten är ett jämställdhetsproblem. Feministiska forskning som förespråkar legaliserad prostitution presenteras i syfte att ge perspektiv på den egna analysen, inte för att argumentera för denna hållning. Genom synen på prostitution som ett jämställdhetsproblem med stark koppling till kvinnors sexuella integritet och självbestämmanderätt framstår det även naturligt att resonera kring brottet köp av sexuell tjänst med utgångspunkten att förfarandet bör utgöra brott mot person. Med denna utgångspunkt blir det dessutom relevant att diskutera huruvida den sexuella integriteten borde få betydelse för rättstillämpningen vid köp av sexuell tjänst.

1.5 Avgränsningar

Eftersom brottet köp av sexuell tjänst analyseras i ljuset av modern sexualbrottslagstiftning faller det sig logiskt att en avgränsning görs avseende det

---

²⁵ Burman s. 26 f.

²⁶ Hulusjö s. 36 f; Månsson s. 52 f; Avsnitt 2.2.

historiska perspektivet. Uppsatsen kommer enbart beröra de straffrättsliga åtgärder som gjorts gentemot prostitution sedan sent 1900-tal.

Ytterligare avgränsningar har gjorts avseende vilken form av prostitution som kommer utredas. I uppsatsen utgår jag från heterosexuell prostitution, det vill säga fall där kvinnor säljer sexuella tjänster till manliga köpare. Denna avgränsning har bakgrund i det anlagda genusperspektivet, där uppsatsen främst syftar till att belysa en maktobalans mellan könen, men görs även med anledning av att det är denna form av prostitution som är vanligast. Med detta sagt finns det många intressanta genus- och maktaspekter även inom homosexuell och transsexuell prostitution, vilka dock inte ryms inom ramen för förevarande uppsats. Uppsatsen utreder vidare enbart prostitution mellan två vuxna parter och kommer således inte beröra sådan särskild reglering som gäller barn.

Avseende företeelsen *sugardejting*, som på flera håll beskrivs som en form av modern prostitution, är detta också en del som inte kommer behandlas i uppsatsen. Anledningen till denna avgränsning är sugardejtingens starka prägel av de inblandades ekonomiska intressen. Detta förfarande har därför generellt inte en lika stark koppling till sådana försvårande omständigheter som ställer samtyckesfrågan på sin spets. Sugardejting tenderar även att i en större utsträckning involvera ett känslomässigt band mellan parterna, varför processen ofta inte är *tillfällig* på ett sätt som utgör ett rekvisit i sexköpsbrottet.²⁷

1.6 Forskningsläge

I Sverige har den större delen av forskningen kring prostitution producerats inom förtryckets paradigm, där prostitution ses som ett extremt uttryck för patriarkatet. Forskningen kring prostitution har i detta sammanhang främst fokuserat på makt, våld och offerskap.²⁸ I linje med den feministiskempiriska forskningens framväxt under 1970-talet konstruerades ett narrativ där prostitutionen beskrevs som ett strukturellt problem och en form av patriarkalt kvinnoförtryck.²⁹ Senare intogs uppfattningen att feministisk kunskap enbart kunde reproduceras genom *förkroppsligandet* av kvinnor. En sådan uppfattning drev fram en forskning baserad på kvinnors egna erfarenheter inom prostitution, där sociala insatser gavs en central roll i framställningen av prostitution.³⁰

I slutet på 1900-talet utvecklades forskningen till att närmare analysera sambanden mellan prostitutionens olika aktörer, samt hur de samverkar med varandra. Diskursen om prostitution som en form av patriarkalt förtryck institutionaliserades och det uppstod konsensus i uppfattningen att prostitution

---

²⁷ NCK "Ny forskning om sugardejting".

²⁸ Hulusjö s. 32.

²⁹ SOU 1981:71 s. 96 ff.

³⁰ Ibid s. 150 ff.; Hulusjö s. 32.

inte kan förekomma i ett jämställt samhälle.³¹ Denna uppfattning är inte kontroversiell idag, ändå ser vi en polariserad inställning till synen på prostitution som arbete.³²

Den forskning som påverkat förståelsen av prostitution är starkt präglad av de socialt riktade projekten som började ta form på 80-talet. Socialarbetare tilldelades en stark roll i kunskapsinsamlingen, vilket påverkade forskningsläget. Prostitutionsdebatten har mot bakgrund av detta till stor del varit sammanlänkad med problem som fattigdom, missbruk, våld och social marginalisering. Det straffrättsliga perspektivet på prostitution, innefattande frågan om köp av sexuell tjänst borde vara kriminaliserat eller inte, är således starkt influerat av de uppgifter som samlats in under arbetet med sociala insatser på området.³³

Den feministiska prostitutionsdebatten delades hårdtaget upp i två läger under 2000-talets första decennium. Den ena sidan förespråkade en mer nyanserad bild av den prostituerade kvinnan, som inte nödvändigtvis ansågs befinna sig i ett hjälplöst och motvilligt tillstånd. Här har särskilt forskare som exempelvis Dodillet med sin avhandling och Petra Östergren i boken *Porr, horor och feminister* intagit en mer liberal inställning till prostitution. På andra sidan stod uppfattningen att prostitution var en form av systematiskt och strukturellt utnyttjande av främst kvinnor, samt att denna företeelse påverkade samhället negativt.³⁴ Det är särskilt den senare synen på prostitution som präglat den straffrättsliga hanteringen av brott som köp av sexuell tjänst, människohandel och koppleri.³⁵

1.6.1 Sverige som en enad front

Debatten om hur man från lagstiftarens och samhällets sida borde förhålla sig till prostitution har de senaste åren delvis kommit att ersättas av forskningen kring samtycke, med särskilt fokus på våldtäktsbrottet och dess utformning.³⁶ 2018 års sexualbrottsreform har föregåtts av ett brett engagemang från forskare, stor medial uppmärksamhet samt avgörande attitydförändringar kring vad som innefattas av den sexuella integriteten och en kränkning av denna.³⁷

---

³¹ Hulusjö s. 33.

³² Se exempelvis "Open letter to David Minthorn, Stylebook Editor at The Associated Press". Ett gemensamt brev till Associated Press, där över 300 människorättsorganisationer, överlevare av prostitution och kända profiler uppmanar Associated Press att inte använda sig av terminologi förknippat med en legitimering av prostitution.

³³ Skilbrei & Holmström s. 39 f.

³⁴ Se bland annat forskare som Westerberg och Månsson, men även lagstiftarens uttryck kring människohandel och prostitution i förarbeten till sexköpslagen och köp av sexuell tjänst.

³⁵ Jfr. SOU 1995:15; Ju2001/1805; Skr. 2007/08:167; SOU 2010:49 m.fl.

³⁶ Gunnarsson s. 25.

³⁷ Exempelvis startade rörelsen #metoo i oktober 2016 och kan ses som en global reaktion hos kvinnor gentemot könsbaserat våld; Se även SOU 2016:60 och prop. 2017/18:177.

Jag hävdar att synen på prostitution som ett strukturellt våld mot kvinnor inte längre är politiskt omdebatterad. Detta stämmer vidare överens med den allmänt skärpta synen på sexualbrott och kvinnors rätt till sexuell integritet. Mot bakgrund av den i stort sett uppdelade debatten mellan prostitution och våldtäkt saknar jag emellertid en utredande analys kring hur den nya synen på samtyckets roll förhåller sig till prostitution, särskilt efter att ett oaktsamhetsansvar införts för vissa sexualbrott. Det är med förhoppningen att bidra till denna del inom forskningen som jag i följande uppsats avser utreda brottet köp av sexuell tjänst i ljuset av den gällande synen på frivillighet och sexuell integritet.

1.6.2 Sexköp i relation till våldtäktsbrottets frivillighetsrekvisit – ett delvist uppmärksammat fenomen

Vissa bidrag har gjorts till debatten kring den skada som kan anses uppstå vid köp av sexuell tjänst i jämförelse med situationer av våldtäkt. Asp och Ulväng diskuterar exempelvis i andra kapitlet av *Josefs Resa: Vänbok till Josef Zila* förhållandet mellan tvång, utnyttjande och kriminaliseringen av sexköp där flera referenser görs till våldtäktsbrottets konstruktion. Diskussionen är dock inte lika aktuell längre, eftersom synen på frivillighet och samtycke som sagt har förändrats mycket sedan bokens publicering år 2007.

Frågan om prostitution i förhållande till våldtäkt har vidare berörts i ett antal examensarbeten, vilket tyder på att ämnet engagerar.³⁸ Agnes Försth's examensuppsats undersöker frivillighetsrekvisitets överlappning vid våldtäkt och köp av sexuell tjänst i praktiken, där utredningen till stor del behandlar domstolspraxis. I Sofia Kjerstenssons uppsats ges en gedigen utredning kring frivillighetsrekvisitet, både i våldtäktsbestämmelsen och i dess relation till köp av sexuell tjänst. Centralt för Kjerstenssons uppsats är föreställningar och värden bakom lagstiftningen, vilket utreds med hjälp av en diskursanalytisk metod. Båda dessa uppsatser belyser många intressanta aspekter men skiljer sig från denna uppsats genom att ett större fokus har tilldelats synen på prostituerade som offer, skyddsintressena bakom lagstiftningen kring köp av sexuell tjänst samt utredningen kring försvärande omständigheter vid köp av sexuell tjänst.

---

³⁸ Sofia Kjerstensson "Köp av sexuell tjänst eller våldtäkt Hur förhåller sig brotten till varandra efter införandet av frivillighetsrekvisitet i 6 kap. 1§ BrB?" Lunds universitet, 2019; Agnes Försth "Priset på den fria viljan – en diskursanalytisk studie av frivillighetsrekvisitet i våldtäktsbestämmelsen i relation till köp av sexuell tjänst" Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, 2020.

1.7 Disposition

I det första avsnittet har uppsatsens ämne, syfte och frågeställning introducerats. I avsnittet har det även presenterats vilken metod som kommer användas för att besvara dessa. Jag har vidare redogjort för vilka teoretiska utgångspunkter utredningen baseras på, tidigare relevant forskning samt avgränsningar. I avsnitt två definieras inledningsvis begreppet prostitution. Denna del belyser motstående uppfattningar kring vad som bör innefattas i debatten kring detta ämne. Avsnittet innefattar även en kortare kriminalpolitisk redogörelse kring vägen mot kriminaliserade sexköp i Sverige, samt gällande rätt avseende brottet köp av sexuell tjänst där varje rekvisit presenteras separat. Avsnitt tre diskuterar de olika skyddsintressen som ligger bakom kriminaliseringen av sexköp med en efterföljande redogörelse av de olika uppfattningarna kring synen på prostituerade som offer. Det fjärde avsnittet inleds med en presentation av den vedertagna synen på personer som utsatts för sexualbrott som just offer, i syfte att ge perspektiv på det förevarande avsnittet. I avsnitt fyra utreds vidare våldtäktsbrottet, synen på frivillighet, införandet av ett oaktsamhetsansvar vid vissa sexualbrott samt försvårande omständigheter vid sexköp. Avsnittet presenterar även en möjlig syn på sexköp konstruerat som ett våldtäktsbrott.

Avsnitt ett till och med avsnitt fyra avslutas med en delanalys kopplad till den utredning som gjorts inom ramen för varje avsnitt, men med vissa hänvisningar till andra delar av uppsatsen. Avsnitt fem presenterar ett antal rättsfall i syfte att ge exempel på hur rättstillämpningen av köp av sexuell tjänst kan se ut i praktiken. I detta avsnitt görs en kortare analys kopplad till varje rättsfall. Avslutningsvis presenteras en avslutande analys i avsnitt sex, där den andra frågeställningen samt uppsatsens syfte och slutsatser knyts samman.

2 Sverige och prostitutionen

2.1 Inledning

För att kunna diskutera ämnet prostitution inom ramen för den svenska straffrätten krävs att begreppet inledningsvis definieras. Jag kommer definiera prostitution utifrån både svensk och internationell forskning kring vad som innefattas i ett sexköp. Den efterföljande kriminalpolitiska utredningen presenterar hur lagstiftaren de senaste årtiondena har förhållit sig till prostitutionen och dess aktörer. Dessa åtgärder har vidare lagt grunden för den kriminalpolitiska hållning som fortfarande föreligger gentemot prostitution. Utredning kommer ligga till grund för den följande diskussionen kring sexköpslagstiftningens bakomliggande skyddsintressen. Kommande avsnitt utgör således en del i besvarandet av den första frågeställningen.

2.2 Prostitution definierat

Frågan hur prostitution ska definieras är inte självklar i det avseendet att begreppet medför vissa etiska och moraliska värderingar. Samtidigt råder det relativt bred enighet avseende prostitutionens fysiska karaktär.³⁹ Att så är fallet kan ses som en förklaring till varför själva betydelsen av begreppet prostitution sällan diskuteras djupare, utan diskussionen går i stället vidare till att handla om just inställningen till det.

Prostitution är en företeelse som har definierats och beskrivits väldigt olika beroende på när i tiden det utövats. Det kan förklaras med hjälp av den starka inverkan tidpunkten i historien har haft på det generella förhållningssättet till prostitution. Mest grundläggande för förståelsen av prostitution är de ord och begrepp som använts, samt vilka avgränsningar som gjorts i forskningen på området. Ordvalen kring prostitution har aldrig varit neutrala, utan har i stället genom ideologiskmoraliska och politiska ställningstaganden speglat ett visst förhållningssätt, både gentemot den prostituerade och gentemot prostitutionens andra aktörer. Begreppet prostitution började användas i Sverige på 1800-talet. Detta medförde inte enbart en ny benämning, utan även nya kunskaper, synsätt och praktiker. I dagens debatt kring prostitution används inte sällan begrepp som *sexköp* eller *sex mot ersättning*. Genom att placera begreppet *sexarbetare* bredvid den historiska tituleringen *sköka* tydliggörs en stark laddning och en uppenbar avsaknad av neutralitet hos båda beskrivningarna.⁴⁰ Synonymt till *sköka* står exempelvis yrkesmässig otukt, lösaktig kvinna och hora, medan *sexarbetare* snarare implicerar ett val av arbete i syfte att generera en inkomst.

---

³⁹ Westerstrand s. 37.

⁴⁰ Månsson s. 52.

Exakt vad som innefattas i prostitution råder fortfarande inte konsensus kring. Beroende på vilket kunskaps- och professionsområde en rör sig inom används olika benämningar, som var och en kan signalera en specifik förståelse och ideologisk uppfattning. Vad som gör begreppet prostitution särskilt omdiskuterat är uppfattningen kring dess etiska och moraliska innebörd.⁴¹ Den position som vidtas avser vidare ställningstaganden kring vilken tolkning, men även vilka åtgärder och insatser som är bäst lämpade i sammanhanget. Exempel på olika begreppsdefinitioner som i grund och botten beskriver samma *akt* är bland annat prostitution, sexarbete, sex mot ersättning, kommersiellt sex, sexförsäljning och sexuell exploatering.⁴²

Margaret Baldwin framhåller att vad som måste inkluderas i diskussionen om prostitution är dess dödliga karaktär innefattande tortyr, försvinnanden, våldtäkter, mord, våld och utsatthet som framför allt kvinnorna inom prostitution får utstå. Denna verklighet blir enligt henne inte synlig när en talar om prostitution som exempelvis *arbete* eller *nöje*. Hon ifrågasätter vidare den intellektuella integriteten inom samtliga uppfattningar utom den med ett absolut ställningstagande att prostitution måste upphöra. En annan uppfattning ger enligt henne inte en korrekt bild av problematiken kring prostitution.⁴³

Den motsatta uppfattningen placerar i stället prostitutionen i en arbetsförknippad kontext, där agerad sexualitet inte nödvändigtvis skapar ett etiskt dilemma.⁴⁴ Genom att definiera prostitution som mänskligt arbete måste kroppens rena sexualitet delas upp mellan ett tillgodogörande av behov och njutning. Prostitution ska i detta sammanhang ses som vilken annan mänsklig aktivitet som helst i ledet att säkra grundläggande behov. Förespråkare av denna uppfattning menar att försäljningen av sexuella tjänster snarare ska förstås i sin rätta kontext där den historiska, politiska och ekonomiska situationen påverkar vilka former av sexuellt arbete som är tillåtna.⁴⁵ Denna syn skulle kunna sammanfattas som att prostitution enbart anses vara något dåligt och klandervärt eftersom det är tabu- och skambelagt i samhällets ögon. En motsatt uppfattning hade således varit möjlig i en annan samhällspolitisk kontext.

Förespråkare av legaliserad prostitution betonar kvinnans rätt till arbete genom legalisering och facklig organisering, medan motståndare till prostitution pekar på ett manligt förtryck i form av kommersialisering, exploatering och sexualisering av kvinnors kroppar. Dodillet hävdar dock att det inte kan dras en strikt linje mellan de som är för- eller emot prostitution. Hon menar att det exempelvis finns utrymme för en kritik mot prostitutionsmotståndare utan att det för den delen medför en aktivism. Även om en anser att sexköp borde avkriminaliseras och sexarbetare integreras i fackföreningar och allmänna

---

⁴¹ Westerstrand s. 37.

⁴² Cabo y Moreda s. 17.

⁴³ Baldwin s. 49 f.

⁴⁴ Westerstrand s. 37.

⁴⁵ Kempadoo s 4.

socialförsäkringssystem påstås inte nödvändigtvis att prostitution är ett gladeligen frivilligt val. Dodillet jämför prostitution med abort och ger liknelsen att en person kan stödja valet av fri abort utan att hävda att abort är något positivt i sig. En liknande åsikt kan tänkas möjlig även i prostitutionsfrågan.⁴⁶

I denna uppsats kommer prostitution som utgångspunkt inta samma definition som i Westerstrands avhandling om prostitution och trafficking. Westerstrand beskriver prostitution som en akt och en samhällsinstitution, vilka båda berör frågor om kön och sexualitet. Akten i form av en transaktion ska förstås som en handling där pengar eller annan förmån ges i utbyte mot tillgång till säljarens kropp. Prostitution som institution ska ses som ett område vars existens inte kan finnas utanför det samhälle och den kultur som den existerar inom. Både akten och institutionen av prostitution medför implikationer som går utöver båda parterna. Dessa implikationer kan exempelvis vara en viss summa pengar i utbyte mot fritt sexuellt utövande av den andres kropp, vilket inte utgör normalförhållandet vid sexuella förbindelser. Implikationen kan även innefatta direkta maktroller inom ramen för sexköpet. Prostitution som institution utgår från samhällets normalförhållanden och jämför dessa med särskilda implikationer för vardera part i ett sexköp.⁴⁷ Hur samhället förhåller sig till prostitutionen blir därmed grundläggande för att förstå relationen mellan prostitution, kön och sexualitet.

2.3 Prostitutionens plats i kriminalpolitiken

Prostitutionens plats i den moderna politiken intogs på 1970-talet då ämnet började diskuteras i ett nyfött debattklimat. Prostitutionsfrågan aktualiserades genom riksdagsmotioner och behandlades länge årligen genom diverse motioner, utredningar och regeringsförslag. Den politiska inställningen till prostitution har av Josefina Erikson delats upp i fem perioder baserat på hur idéerna kring prostitution har förändrats över tid:⁴⁸

- 1970-talet: Prostitution blir åter en politisk fråga.
- Tidigt 1980-tal: Prostitution blir ett problem i sig.
- Sent 1980-tal: Prostitution blir en genusfråga.
- Tidigt 1990-tal: Prostitution blir ett kriminalpolitiskt problem.
- Sent 1990-tal: Prostitution blir föremål för kundkriminalisering.

---

⁴⁶ Dodillet s. 19 f.

⁴⁷ Westerstrand s. 38 f.

⁴⁸ Erikson s. 66.

Frågan om prostitution borde kriminaliseras eller inte började straffrättsligt utredas år 1993 och föranledde stor debatt med förespråkare på båda sidor.⁴⁹ En övergripande syn på prostitution inom både kriminal- och socialpolitiken är att prostitution är ett problem. Genom att betrakta prostitution som ett problem blir det centrala för debatten att föreslå olika lösningar i syfte att bekämpa förekomsten. De stora skillnaderna i den svenska debatten ligger således inte i synen på prostitution som något avvikande i samhället, utan snarare i vilka lösningar som är lämpligast. En betydande skillnad mellan den socialpolitiska och kriminalpolitiska inramningen av prostitution framgår av ansvarsfrågan. Argumenten mot en kriminalisering av prostitution menar att prostitution är grundat på strukturella orsaker och närmast bör ses som en samhällelig förekomst. Detta medför slutsatsen att prostitution aldrig kan stävjas genom att straffa individer.⁵⁰ I opposition till att se samhället som bärare av det yttersta ansvaret placerar den kriminalpolitiska inställningen ansvaret hos de inblandade aktörerna, där sexköparna intar det främsta rummet.⁵¹

2.3.1 Prostitution blir en kvinnovåldsfråga

Parallellt med 1993 års prostitutionsutredning gav den dåvarande regeringen Socialdepartementet i uppdrag att tillkalla en kommission, *kvinnovåldskommissionen*, som utifrån ett kvinnoperspektiv skulle göra en översyn av frågor rörande våld mot kvinnor. Kommissionen skulle vidare föreslå åtgärder för att motverka sådant våld.⁵² Vad som särskilt utmärkte kvinnovåldskommissionens slutbetänkanden var dess starka prägel av den kvinno- och feministiska forskning som legat till grund för utredningen. Detta gjorde också att betänkandena utmärkte sig från tidigare utredningar där underlag främst hämtats från psykiatrisk, kriminologisk och sociologisk forskning.⁵³ Våldet mot kvinnor beskrevs som ett mångfacetterat och svårfångat problem varav kunskap om våldets uttryck och orsaker lyftes fram som en avgörande del i det förebyggande arbetet. Prostitution ansågs utgöra en del av det könsbaserade våldet mot kvinnor, men mot bakgrund av den prostitutionsutredning som skedde vid sidan av kvinnovåldskommissionens arbete valde man att avstå från att särskilt belysa sådant våld som i stor utsträckning drabbar prostituerade kvinnor.⁵⁴

I kvinnofridspropositionen uppmärksammades emellertid starka kopplingar mellan prostitution och mäns våld mot kvinnor. I propositionen framhölls bland annat att sambandet mellan prostitution och sexuella övergrepp i barn- och ungdomsåren hade blivit alltmer uppenbart. Vidare visade den forskning och

---

⁴⁹ Dir. 1993:31; Åström s. 170.

⁵⁰ Erikson s. 86.

⁵¹ Ibid. s. 87.

⁵² Se Dir. 1993:88, hämtat ur SOU 1995:15 s. 49.

⁵³ Wendt Höijer s. 158 f.

⁵⁴ SOU 1995:60 s. 51 f.

kunskap som gjorts på området att de kvinnor som hamnade inom prostitution ofta bar på ett negativt förflutet och en mycket skev självbild.⁵⁵

2.3.2 Frågan om straffansvar

I förarbetena användes samlingsbegreppet könshandel för att beskriva människohandel och prostitution, vilket syftade på både internationell och nationell sådan.⁵⁶ Det ansågs föreligga en tydlig koppling mellan människohandel och prostitution och den tidiga svenska lagstiftningen avsåg främst åtgärder mot bristande moral och sedlighet.⁵⁷ Mot bakgrund av 1993 års prostitutionsutredning framfördes vidare förslaget att könshandel skulle kriminaliseras och att straffansvaret skulle omfatta både köpare och säljare.⁵⁸ Kriminalisering sågs som ett nödvändigt steg för att markera statens inställning till prostitution. De skadeverkningar en sådan livsstil medför för både enskilda och samhället bedömdes vara så allvarliga att sociala insatser inte ansågs tillräckliga.⁵⁹

I slutet av 90-talet ansågs det av vissa orimligt att kriminalisera enbart en parts handlande i en gärning som förutsätter medverkan hos två parter, köpare och säljare. Uppfattningen var således inte entydig vad gäller synen på kvinnan som ett offer i situationer av prostitution. För att ett sexuellt utnyttjande skulle vara straffbart enligt den dåvarande sexualbrottslagstiftningen krävdes att offret befunnit sig i vanmakt, annat hjälplöst tillstånd eller lidit av en psykisk störning. Det faktum att en kvinna var prostituerad ansågs inte jämställt med sådana omständigheter och man menade därför att hon inte kunde hållas fri från ansvar för sitt handlande.⁶⁰

Förslaget att kriminalisera både köp och försäljning av sexuella tjänster möttes dock av omfattande kritik. Det avgörande beslutet presenterades i kvinnofridspropositionen, i vilken det förespråkades en kriminalisering där enbart köparen kunde omfattas av straffansvar.⁶¹ Köp av sexuell tjänst där både köp och försäljning av sexuella tjänster var brottsligt infördes aldrig i brottsbalken.⁶² Propositionen ledde i stället till att den så kallade *sexköpslagen* infördes. Sexköpslagen kriminaliserade köp av sexuell tjänst utan att den som säljer en sexuell tjänst kunde hållas ansvarig för sitt agerande.⁶³ Sverige var det första land i världen att kriminalisera köp, men inte försäljning, av sex. Denna lösning har därmed kommit att kallas *den svenska modellen*. Det internationella intresset för denna typ av lagstiftning har varit stort och flera länder har

---

⁵⁵ Prop. 1997/98:55 s. 103.

⁵⁶ Se SOU 1995:15.

⁵⁷ Åström s. 176.

⁵⁸ SOU 1995:15 s. 224.

⁵⁹ Ibid. s. 220 f.

⁶⁰ Ibid. s. 227 f.

⁶¹ Prop. 1997/98:55.

⁶² SOU 2010:49 s. 74.

⁶³ Lagen (1999:408) om förbud mot köp av sexuella tjänster.

antagit liknande lösningar.⁶⁴ Förbudet mot köp av sexuella tjänster placerades initialt i sexköpslagen i väntan på att brottsbalkens sexualbrott skulle ses över. Sexköpslagen var under sin tid subsidiär i förhållande till 6 kap. brottsbalken.⁶⁵ År 2005 avskaffades sexköpslagen och bestämmelsen infördes i 6 kap. 11 § brottsbalken.

2.3.3 Prostitution och människohandel som ett gemensamt problem

Det ansågs till en början föreligga en tydlig skillnad mellan prostitution och människohandel, och bestämmelsen om sexköp hade initialt inte ett uttryckligt syfte att motverka människohandel.⁶⁶ Idag är människohandel ett självständigt brott i brottsbalken och tar sikte på situationer där någon genom bland annat olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons utsatta belägenhet rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att hen ska exploateras för exempelvis sexuella ändamål.⁶⁷ I utredningen om människohandel borde införas som ett eget brott gjordes starka kopplingar mellan människohandel och inhemsk prostitution, vilket var en av anledningarna till att människohandel bedömdes utgöra grund för kriminalisering i Sverige.⁶⁸ Brottet människohandel har som ett av flera bakomliggande syften att motverka och bekämpa prostitution.⁶⁹

År 2018 publicerade Socialdepartementet en handlingsplan mot prostitution och människohandel. I handlingsplanen beskrivs människohandel som ett cyniskt utnyttjande av andra människor, samt en kränkning av varje individs rätt att få bestämma över sitt liv och sin kropp. Inom ramen för denna handlingsplan framgår att regeringen ska förebygga och bekämpa människohandel samt efterfrågan av sexuella tjänster.⁷⁰

Vad som skiljer människohandel från prostitution är att det förstnämnda innefattar indirekta parter, det vill säga individer utöver köpare och säljare. Dessa indirekta parter påverkar, styr eller kontrollerar prostitutionsförbindelser och spelar en avgörande roll för sexhandelns omfattning, ekonomi och organisation.⁷¹ I Sverige finns lagar som riktar sig mot tredje man, även så kallade *hallickar*, i prostitutionssammanhang.⁷² Det har från lagstiftarens håll även gjorts flera försök att göra det så komplicerat som möjligt för personer som verkar inom prostitution att kommunicera genom formella kanaler. Detta

---

⁶⁴ Justitiedepartementet ”*Den svenska sexköpslagen har varit framgångsrik*”.

⁶⁵ SOU 2010:49 s. 78.

⁶⁶ Åström s. 189.

⁶⁷ 4 kap. 1 a § brottsbalken.

⁶⁸ Prop. 2001/02:124 s. 8, 9 och 15.

⁶⁹ SOU 2010:49 s. 84.

⁷⁰ Handlingsplan mot prostitution och människohandel: Bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1 s. 4.

⁷¹ Månsson s. 181.

⁷² Se 4 kap. 1a § brottsbalken och 6 kap. 12 § brottsbalken.

är en av anledningarna till att en stor del av försäljningen av sex sker genom informella arrangemang, där exempelvis hyresvärdar kan kräva högre hyra på grund av de risker som tas. Ökade risker och kostnader leder vidare till sämre villkor för kvinnorna som säljer de sexuella handlingarna.⁷³ Det skapas ett spänningsfält mellan viljan att å ena sidan skydda kvinnor från prostitution, å andra sidan bekämpa förekomsten av det. Det överordnade målet på området, att helt eliminera marknaden för sexuella tjänster, bidrar således till avhysningar, utvisningar och ett ökat inflytande från tredje part. Detta blir särskilt fallet eftersom många utsatta kvinnor inom prostitution inte upplever en möjlighet att tillkalla polis vid våld eller hot.⁷⁴

2.4 Gällande rätt – förbudet mot köp av sexuella tjänster

I augusti 2022 skärptes straffet för köp av sexuell tjänst och dagsböter togs bort som påföljd. Köp av sexuell tjänst föreskriver i dagsläget fängelse i högst ett år. Motiveringen bakom straffskärpningen av köp av sexuell tjänst, men även flera andra brott i brottsbalkens sjätte kapitel, var att straffskalan förväntades spegla brottets allvar. Sedan HD år 2001 prövade frågan om straffmätning för köp av sexuell tjänst har över 85 procent av samtliga lagföringar fram tills den senaste lagändringen dömt ut påföljden 50 dagsböter.⁷⁵ Redan år 2011 gjordes en höjning av maximistraffet med målsättningen att skapa ytterligare utrymme för att vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst kunna göra mer nyanserade bedömningar.⁷⁶ Normalpåföljden fortsatte emellertid att vara dagsböter, varför man införde den nu gällande straffskalan som föreskriver fängelse i högst ett år.⁷⁷

I dag beskrivs prostitution som en oacceptabel företeelse som medför skador både för individen och samhället i stort. På straffrättens område har flera lagförslag rörande prostitution och människohandel, grundande på 2014 års människohandelsutredning och dess betänkanden, lagts fram.⁷⁸ Prostitution ses alltså som ett allvarligt hot mot målet att uppnå jämställdhet mellan könen. Att bekämpa prostitution anses mot bakgrund av detta främst vara angeläget från samhällets sida. Förhoppningen bakom den senaste straffskärpningen av köp av sexuell tjänst är således att den nya straffnivån ska utgöra ett viktigt instrument i förebyggandet av prostitution, samt att den nya straffskalan bättre ska motsvara brottets allvar.⁷⁹

---

⁷³ Cabo y Moreda m.fl. s. 84.

⁷⁴ Ibid. s. 85.

⁷⁵ NJA 2001 s. 527; Prop. 2021/22:231 s. 62.

⁷⁶ Prop. 2010/11:77 s. 5–11.

⁷⁷ Prop. 2021/22:231 s. 62.

⁷⁸ Se SOU 2016:42 och SOU 2016:70.

⁷⁹ Prop. 2021/22:231 s. 62.

Regeringen Andersson framförde i prop. 2021/22:231 *Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar* att synen på sexuella kränkningar under de senaste åren har förändrats. Den tidigare straffnivån ansågs inte längre spegla den grad av klandervärdhet som flera sexualbrott idag bedöms innefatta.⁸⁰ I propositionen beskrivs sexuella övergrepp som ett extremt och oacceptabelt uttryck för en bristande respekt för varje människas självklara rätt till bland annat sexuell integritet och sexuell självbestämmanderätt. I arbetet för ett jämställt samhälle innefattas att utveckla insatserna rörande mäns våld mot kvinnor, där prostitution ingår.⁸¹ Prostitution ses alltjämt som en del av en maktordning beroende av flera faktorer såsom kön, sexualitet, etnicitet och socioekonomiska förutsättningar.⁸² En straffskärpning av brottet köp av sexuell tjänst skulle enligt förarbetena särskilt motsvara vilka skadeverkningar prostitutionshandlingar kan leda till i det enskilda fallet.⁸³

2.4.1 Rekvisiten för köp av sexuell tjänst

2.4.1.1 Tillfällig sexuell förbindelse

Det första rekvisitetet i brottet köp av sexuell tjänst föreskriver situationen där någon har skaffat sig en sexuell förbindelse med annan, oavsett kön eller ålder. Om en gärningsperson köper en motsvarande tjänst av ett barn som inte fyllt arton har 6 kap. 9 §, utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling företräde. Den som säljer den sexuella tjänsten gör sig inte skyldig till brott enligt medverkansreglerna i 23 kap. brottsbalken, men kapitlet kan aktualiseras genom att andra än säljaren medverkar till att brott begås.⁸⁴ Vad som menas med tillfällig sexuell förbindelse är främst samlag, men det räcker med annat sexuellt umgänge för att rekvisitetet ska anses uppfyllt.⁸⁵ Striptease, nakenposering eller nakensällskap omfattas dock inte av bestämmelsen.⁸⁶

2.4.1.2 Mot ersättning

Det andra rekvisitetet föreskriver att den sexuella tjänsten har skett mot ersättning. Ersättningen kan ges i form av pengar eller annan egendom såsom exempelvis alkohol, narkotika eller middag på restaurang. Ersättningen kan ges ut i förhand eller vid tidpunkten för den sexuella tjänsten. Straffansvar inträder dock redan vid utlovad ersättning på så sätt att betalningen utgör en förutsättning för att det sexuella umgänget ska ske. Detta kan utläsas av det på Lagrådets inrådan tillagda andra stycket.⁸⁷ Brottet köp av sexuell tjänst kan

---

⁸⁰ Prop. 2021/22:231 s. 45.

⁸¹ Handlingsplan mot prostitution och människohandel: Bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1 s. 4.

⁸² Ibid. s. 8.

⁸³ SOU 2021/22:231 s. 62.

⁸⁴ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 11 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

⁸⁵ Prop. 1997/98:55 s. 136; prop. 2004/05:45 s. 136.

⁸⁶ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 11 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

⁸⁷ 6 kap. 11 § 2 st. brottsbalken.

således fullbordas även om ersättning inte hunnit betalas ut.⁸⁸ Andra stycket klargör vidare att den person som nyttjar den sexuella tjänsten inte själv måste ha givit ut eller utlovat ersättning för den. I sådana fall är det personen som nyttjar den sexuella tjänsten som kan dömas till ansvar enligt 6 kap. 11 § brottsbalken. Den som har lämnat ersättning döms för medhjälp till brott enligt 23 kap. brottsbalken.⁸⁹

2.4.1.3 Straffansvar

För att ansvar ska kunna åläggas krävs att gärningspersonen haft uppsåt avseende samtliga omständigheter. Skulle en person inte vara införstådd i att ersättning exempelvis hade betalats ut av annan kan denne inte dömas till ansvar på grund av bristande uppsåt.⁹⁰

2.5 Delanalys

Som redovisats har prostitutionens plats i den svenska kriminalpolitiken varit omdiskuterad. Debatten är emellertid inte splittrad i samma bemärkelse idag. Eftersom förhållningssättet till prostitution varierar beroende på kontext, perspektiv och utgångspunkt kan det inte fastställas en etisk eller moralisk innebörd som överensstämmer med samtliga framställningar av prostitution, vilket inte heller är uppsatsens syfte. Syftet med uppsatsen är att diskutera hur lämpligt det är, med utgångspunkt i prostituerade kvinnors rättigheter, att brottet köp av sexuell tjänst primärt avser skydda allmänna intressen, i stället för att utgöra ett brott mot person. Mot bakgrund av detta har förevarande avsnitt diskuterat prostitutionens roll i svensk kriminalpolitik under de senaste årtiondena, samt hur kvinnors rättigheter till viss del inte har varit drivande i utvecklingen framåt vad gäller prostitutionens vara eller icke vara. Vad som har stått klart är emellertid att prostitution är något som inte anses önskvärdt i det svenska samhället, varför man genom olika åtgärder har valt att bekämpa förekomsten av det.

I diskussionen om prostitution är det en faktor som oundvikligen blir central, kvinnan och vilken roll hon spelar. Anledningen till att prostitution inte kan diskuteras utan att beröra kvinnors rättigheter av något slag är för att prostitution i allra högsta grad involverar kvinnor i formen av säljare. Prostitution kan enligt min mening beskrivas på två tre sätt, innefattande samma akt, men med väldigt skilda betoningar.⁹¹

- Prostitution är en handling som begås av kvinnor, där de använder sin kropp och sexualitet, i utbyte mot ersättning.

---

⁸⁸ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 11 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Se avsnitt 2.2 och avsnitt 3.2.1.

- Prostitution är en handling som begås av män i syfte att utnyttja kvinnors kroppar och sexualitet.
- Prostitution är en skadlig samhällsföreteelse vilken generar kriminalitet och bidrar till en skev syn på kvinnors sexualitet.

Jag påstår att den första beskrivningen överensstämmer med synen på prostitution som en kvinnlig akt. Kvinnan väljer att använda sin kropp och sexualitet i ett kommersiellt syfte där den största kundkretsen består av män. Denna förståelse av prostitution framhäver prostituerades självständighet, där de genom att erbjuda sexuella tjänster tillskansar sig ersättning på ett sätt som inte innefattar någon direkt klandervärdhet. Beskrivningen är således formulerad på ett relativt neutralt sätt om en innehar uppfattningen att prostitution kan vara något upphöjande för kvinnor.⁹²

Den andra beskrivningen placerar männen i positionen av en utnyttjare och kvinnan som en mer passiv och utsatt aktör. Denna beskrivning av prostitution överensstämmer med synen på prostitution som ett övergripande jämställdhetsproblem och antyder en maktdynamik där kvinnor befinner sig i underläge. Denna uppfattning kring prostitution har delvist lyst igenom då man i förarbetena gjort sammankopplingar mellan prostitution och mäns våld mot kvinnor. Även senare lagstiftningsåtgärder har betonat den skada prostitution medför på individer i form av ett upprätthållande av en patriarkal maktordning.⁹³ Beskrivningen placerar emellertid kvinnan som det primära offret, varför den inte fullt ut kan anses ge uttryck för den svenska kriminalpolitiska inställningen till prostitution.

Den sista konstruktionen kan likt den andra anses ge uttryck för hur man i Sverige delvis har valt att förhålla sig till prostitution. I förarbetena framhålls att steget mot kriminaliserad prostitution markerar statens inställning till de skador det har på samhället.⁹⁴ Denna syn lyfter inte upp prostitution som antingen skadligt eller frigörande på ett mellanmänskligt plan, utan betonar inverkningarna det anses ha på samhället i stort. Även denna beskrivning ger således uttryck för ett perspektiv på prostitution inom svensk kriminalpolitik.

---

⁹² Se avsnitt 2.2. En utveckling av den mer liberala synen på prostitution framgår nedan under avsnitt 3.3.2.

⁹³ Se avsnitt 2.3.1 och avsnitt 2.4.

⁹⁴ Se avsnitt 3.2.1.1.

3 Till skydd för den prostituerade, eller?

3.1 Inledning

En stor skillnad mellan brottet köp av sexuell tjänst och resterande sexualbrott är att köp av sexuell tjänst inte utgör ett brott mot person. Ett sexköp angränsar naturligt till situationer där en individs privata och sexuella sfär är central, men det är inte den sexuella integriteten och självbestämmanderätten som lagstiftningen avser skydda. I förevarande avsnitt utreds inledningsvis vilka intressen som ligger bakom kriminaliseringen av sexköp.

I detta avsnitt studeras även den forskning som diskuterar huruvida prostituerade bör ses som offer eller inte. Begreppet offer ska förstås som en person som blir utsatt för en brottslig, men även klandervärd, gärning. Anledningen till att fokus kommer läggas på denna del är dess relevans i förhållande till synen på sexualbrotten, särskilt våldtäktsbrottet. Vid sexuella utnyttjanden talas det generellt om ett offerskap i större utsträckning, vilket är intressant i förhållande till synen på prostitution där det inte föreligger samma gemensamma uppfattning. Avsnittet utgör således en fortsatt utredning avseende den första frågeställningen, samt som en del av syftet att studera köp av sexuell tjänst och våldtäkt ur ett gemensamt perspektiv.

3.2 Ett tudelat skyddsintresse

Trots det omfattande arbete som låg bakom tillkomsten av sexköpslagen har motiven bakom kriminaliseringen kritiserats av bland annat Westerstrand för att vara knapphändiga, otydliga och enbart avhandlas på dryga tre sidor.⁹⁵ I utredningen som föregick kvinnofridspropositionen görs som nämnt en sammanlänkning mellan våld och prostitution.⁹⁶ Man hävdar dock inte att ett sexköp i sig utgör en våldshandling, utan lyfter i stället den samhällsliga kontexten av ojämställdhet. Det är mot bakgrund av denna maktstruktur mellan könen som prostitutionshandlingen anses ge uttryck för en ojämställdhet i form av manligt våld mot kvinnor.⁹⁷ Köp av sexuell tjänst ansågs inte sammanhöra till varje individs rätt att fritt bestämma över sin kropp och sexualitet, utan det problematiska med prostitution bedömdes vara den hämmande effekt det kunde ha på individens utveckling, samt risken för social isolering. En ytterligare aspekt i arbetet mot prostitution var bedömningen att det kunde medföra en negativ syn på kvinnors sexualitet, innefattande en risk för

---

⁹⁵ Westerstrand "Juris doktor: Ge inte bort sexköpslagen till antifeminister"; Prop. 1997/98:55 s. 104 ff.

⁹⁶ SOU 1995:60 Del A s. 51; Dir. 1993:88, hämtad ur SOU 1995:60 Del B s. 7.

⁹⁷ SOU 2010:49 s. 75; Westerstrand "Juris doktor: Ge inte bort sexköpslagen till antifeminister".

objektifiering av den kvinnliga kroppen.⁹⁸ I förarbetena framgår att det bland annat var uppfattningen att prostituerade befann sig i en sådan utsatt situation som utgjorde ett av skälen till att en ensidig kriminalisering ansågs motiverad. Förhoppningen var att den nya lagstiftningen skulle motivera prostituerade att söka hjälp utan att riskera någon straffrättslig påföljd. Trots detta konstaterar man i senare förarbeten att kvinnofridspropositionen inte gav något uttryckligt svar på frågan vilket skyddsintresse ett förbud mot sexköp skulle ha. Det anses således inte stå helt klart huruvida det är den enskilda kvinnans hälsa och integritet eller den allmänna ordningen som utgör skyddsintresset bakom kriminaliseringen av sexköp.⁹⁹

HD har i NJA 2001 s. 527 behandlat frågan om straffmätning vid köp av sexuella tjänster, där domstolen även diskuterar huruvida brottet ska anses riktat mot allmän ordning eller mot person. Tingsrätten framhöll att samtyckets roll som en allmän ansvarsfrihetsgrund vid sexköp talade emot uppfattningen att det borde ses som ett brott mot person.¹⁰⁰ Mot bakgrund av att samtycke sällan får betydelse som ansvarsfrihetsgrund vid andra brott än brotten mot enskild var köp av sexuell tjänst enligt domstolen närmast att se som ett brott mot allmän ordning. Samtycke framhölls i stället som en förutsättning för att brott över huvud taget skulle anses föreligga. Hovrätten och HD delade tingsrättens uppfattning varpå det kan konstateras att köp av sexuell tjänst främst är att betrakta som ett brott mot allmän ordning.¹⁰¹

I doktrin har det emellertid inte ansetts klargjort vilket allmänt intresse som prostitution anses hota. Asp och Ulväng har framfört att de allmänna intressen som främst framförts som motiv för kriminalisering; kvinnan, jämställdheten och värdigheten, närmast kan anses utgöra moraliska motiv. Generellt anses inte förhindrande av omoral utgöra en tillräcklig grund för kriminalisering, varpå brottets bakomliggande syfte har varit omdiskuterat.¹⁰²

Gemensamt för brottsbalkens sjätte kapitel, vilket innefattar sexualbrotten, är att de utgör brott mot person. Beslutet att införa köp av sexuell tjänst i samma kapitel som sexualbrotten motiverades med sexköpets nära anknytning till sexuallivet, varpå det ansågs naturligt att placera bestämmelsen i brottsbalkens sjätte kapitel. Köp av sexuell tjänst har även motiverats med liknande skyddsintressen som brottet koppleri. Koppleribestämmelsen återfanns redan i brottsbalkens kapitel sex och avser skydda allmän ordning.¹⁰³

Sammanfattningsvis har det inte stått helt klart huruvida det är den individuella eller den allmänna skadan som utgör skyddsintresset vid sexköp. I förarbetena har det exempelvis framhållits att kriminaliseringen av köp av sexuell

---

⁹⁸ SOU 1995:15 s. 148 ff.

⁹⁹ SOU 2010:49 s. 76.

¹⁰⁰ Se 24 kap. 7 § brottsbalken.

¹⁰¹ NJA 2001 s. 527.

¹⁰² Asp & Ulväng s. 30 f.

¹⁰³ Prop. 2004/05:45 s. 104.

från lagstiftarens sida avser skydda både individen och samhället vad gäller sexuallivets område.¹⁰⁴ Genom praxis och senare förarbeten kan det dock konstateras att köp av sexuell tjänst i större utsträckning har hanterats som ett brott mot allmän ordning än mot person.¹⁰⁵

3.3 Prostituerade som offer

I diskussionen kring offer och förövare ges oftast den om brottsoffret mest utrymme, vilket har lett till tre brottsofferkonstruktioner: det privata, det utsatta och skyddslösa, samt det motsträviga och krångliga brottsoffret. Det brottsoffer som särskilt har kommit att förknippas med straffrätten är det utsatta och skyddslösa brottsoffret.¹⁰⁶ Bland förespråkare av prostituerade som starka och självständiga kvinnor har det framförts att idén om det sårbara subjektet helt bör avskaffas. För att uppnå detta måste fokus flyttas från omsorg om det sårbara subjektet och dess behov av skydd, till subjektet som gör anspråk på sina rättigheter att få utöva sin frihet.¹⁰⁷ Genom att tala om ett aktivt och oskadligt subjekt som tar plats på en politisk och frihetlig arena ges dock ingen plats för en dikotomi mellan frivillighet och tvång. En diskussion om samtycke är således inte heller möjlig på ett sätt som inte framställer prostituerade som utsatta för våld.¹⁰⁸

Ekman diskuterar i sin bok *Varan och varat* problematiken med att inte erkänna offer som just offer. Hon menar att ett sådant synsätt inte enbart skapar ett offerlöst samhälle utan även ett samhälle utan förövare. Genom att fokus förflyttas från denna osynliga grupp inom prostitution till den synliga kvinnan legitimeras i stället männens agerande, avsikter och efterfrågan. Kvinnan tillåts genom detta synsätt inte att vara ett offer i situationen, utan ett subjekt som genom att inte vara passiv avskriver sig sin offerroll.¹⁰⁹

Ekman menar vidare att Sverige tack vare sin omfattande prostitutionsutredning innehar en unik position vad gäller insikten om prostituerades bakgrund, omständigheter som lett dem på denna väg och nuvarande levnadsförhållanden. Mot bakgrund av utredningen konstaterades bland annat att prostitution var en produkt av ett extremt förhållande mellan könen, som speglas av samhället i stort.¹¹⁰ Ekman framhåller dessutom att man genom att hävda annat, än att det var de prostituerades egna erfarenheter och berättelser som legat till grund för den svenska kriminaliseringen av sexköp, förnekar historien.¹¹¹

---

¹⁰⁴ SOU 2001:14 s. 305.

¹⁰⁵ NJA 2001 s. 527.

¹⁰⁶ Burman s. 296.

¹⁰⁷ Ekman s. 27.

¹⁰⁸ Westerstrand s. 362.

¹⁰⁹ Ekman s. 33 ff.

¹¹⁰ Ibid. 24 f.

¹¹¹ Ibid. s. 26.

Ett ytterligare viktigt underlag för synen på prostituerade som en utsatt grupp i Sverige är *Malmöprojektet*, som ägde rum i Malmö mellan åren 1977–1981. Malmöprojektet var det första sociala projektet i Sverige som arbetade med att hjälpa prostituerade bort från prostitution. Satsningen blev även startskottet för liknande projekt i bland annat Göteborg, Stockholm, Norrköping och Oslo.¹¹² Månsson var en av doktoranderna i arbetet med Malmöprojektet. Han anser att det skulle vara att förvrida sanningen att inte påstå att de kvinnor som Malmöprojektet kom i kontakt med, samt generellt kvinnor inom prostitution, var offer för fattigdom, missbruk, våldsam uppväxt, negativa upplevelser från fosterhem, institutionsvistelser och sexuella övergrepp. Månsson menar att prostituerade kvinnornas erfarenheter måste ges utrymme för att förstå komplexiteten i deras situation, inte i syfte att beröva kvinnorna sin handlingspotential.¹¹³

3.4 Prostituerade som självförverkligande aktörer

Inom liberalfeminismen ses kvinnans fria val, uttryckt genom kontraktet, som en central komponent för att försvara prostitution som en arbetssyssla likt vilken annan. Inom ramen för ett sexköp innebär kontraktet den överenskommelse som säger att en sexuell tjänst ska erhållas mot ersättning. Mot bakgrund av kvinnors generellt begränsade rätt att tillerkännas rättssubjektivitet och att ses som en autonom kontraktspart anses friheten att disponera över den egna kroppen som ett steg i rätt riktning för kvinnors rättigheter.¹¹⁴

Susanne Wigorts Yngvesson skrev i en artikel för Svenska Dagbladet att kvinnans rätt till självbestämmande är överordnad alla etiska, medicinska och psykologiska argument vad gäller samtliga områden utom vid sexuella affärstransaktioner. Att rätten till den egna kroppen inte omfattar rättigheten att också sälja den för ersättning beskrivs av Wigorts Yngvesson som besynnerligt och inkonsekvent. Enligt henne är det kvinnan som får utstå stigmatiseringen av mannens kriminella gärning. Utpekandet sker dock inte av männen eller samhället, utan av radikalfeminister och politiker.¹¹⁵ Wigorts Yngvessons artikel har emellertid väckt kritik. Ekman framhåller exempelvis att det av artikeln inte framgår vad prostitution i många avseenden rent praktiskt innebär. Hon menar att beskrivningen snarare målar upp prostitution som en alltigenom kvinnlig auktion, där motspelarna är den kvinnliga säljaren och den kvinnliga feministen. Ekman menar att de faktiska aktörerna snarare tar formen som antingen säljare eller köpare.¹¹⁶

---

¹¹² Dodillet s. 62–124.

¹¹³ Wallin "*får man göra såhär?*".

¹¹⁴ Westerstrand s. 146.

¹¹⁵ Wigorts Yngvesson "*Att sälja sin kropp en moralisk rättighet*".

¹¹⁶ Ekman s. 14 f.

Av Dodilletts avhandling framgår en annan syn på Malmöprojektet, som enligt henne skapade en situation där arbetarna kunde manipulera och övertyga de prostituerade till att sluta med prostitution i strid med sin vilja.¹¹⁷ Prostitution ansågs inte förenligt med den svenska samhällsvisionen varför levnadsmönster som avvek från ett liv i enlighet med denna motarbetades av politiker, myndigheter och hjälporganisationer.¹¹⁸ I hennes framställning ställer hon sig starkt kritisk till socialarbetarnas syn på prostituerade som offer och vidare även som oförmögna att ta till vara på sin egen rätt.¹¹⁹ Dodillet beskriver Malmöprojektets arbete som ett envist försök att leda prostituerade som var tillfredsställda med sin livssituation till ett *bättre liv*.¹²⁰

Att genom kriminalisering neka en aktör sin bestämmanderätt kan bli problematiskt av flera anledningar. Asp och Ulväng har framfört att en sådan lagkonstruktion får en närmast paternalistisk karaktär. Om man i försvar till detta hävdar att samtliga prostituerade är offer, riskerar man att i lagens mening placera alla prostituerade i en homogen grupp. Detta sker i sådana fall oberoende kvinnornas skilda motiv till att agera inom prostitution.¹²¹ Genom att betrakta prostituerade som individer, vars beslut fattas i nödsituationer baserade på ett rationellt resonemang, skapas i stället förutsättningar för en politik mer lämpad att minska kvinnoförtryck.¹²²

Den svenska debatten har kritiserats för att ha tagit avstånd från ett kvinnligt *vi*, där prostituerade betraktas som en utstött grupp i behov av hjälp från mer jämställda kvinnor. Detta kan i sin tur anses motverka en inkludering av sexsäljare genom att de inte tillåts ha samma problem som andra kvinnor. Dodillet anser att prostituerade genom det svenska förhållningssättet inte ges tillfälle att själva få yttra sig i debatten utan vägras snarare utrymme i offentligheten. Ett problem med att tilldela kvinnor i prostitution en offerroll medför att de individer som inte vill tillskrivas den rollen anses ha en bristande självinsikt och kunskap. En sådan uppfattning riskerar enligt henne att dela upp mäns våld mot kvinnor i olika grader, där våldet som en kvinna utsätts för genom en prostitutionshandling skiljs och värderas annorlunda jämfört med *mindre allvarligt* våld mot kvinnor.¹²³

3.4.1 Ett feministiskt förtryck?

Dodillet menar att radikalfeminismens teori om en könsmaktsordning inte överensstämmer väl med de prostituerades egen självbild. Hon framhåller att det närmast är att anses kvinnoföraktande och kränkande att hävda att en

---

¹¹⁷ Dodillet s. 110 ff.

¹¹⁸ Ibid. s. 209.

¹¹⁹ Ibid. s. 110 ff.

¹²⁰ Ibid. s. 210.

¹²¹ Asp & Ulväng s. 30.

¹²² Dodillet "Omyndigförklara inte sexsäljarna".

¹²³ Dodillet s. 334 f.

prostituerad, genom att agera inom prostitution, saknar förståelse för sitt eget bästa.¹²⁴ Synen på prostituerade, som passiva offer, anses dessutom ha präglat riksdagsdebatten där prostituerade kontinuerligt målats upp som en hjälplös samhällsgrupp. Männen tilldelades ansvaret för prostitutionen och lagstiftarens normbildande kraft representerade samhällets ställningstagande mot en sådan ordning.¹²⁵

En uppfattning inom den feministiska forskningen är att man i linje med diskussionen om kvinnan som ett ödesdigert och ofrånkomligt offer, snarare förstärker männens känsla av överlägsenhet och kvinnans känsla av offerskap. Genom att skriva in kvinnor i en förtryckande ordning med givna positioner undergrävs deras möjlighet att göra motstånd. Kvinnans offerstatus tilldelas sådan tyngd att de i stället ställs hopplösa inför en möjlig förändring.¹²⁶ Den brottskonstruktion som framgår av den svenska modellen kan genom detta synsätt anses tillskriva sexsäljare rollen som passiva offer inkapabla att fatta självständiga beslut. Draget till sin spets utgör detta en form av omyndigförklaring.¹²⁷

Ekman för en diskussion där hon problematiserar motsättningarna mellan prostitution och feminism. Hon menar att de situationer där den prostituerade kvinnan ses som den fulländade feministen, och den som har övertaget över den egna kroppen, får spegla den ultimata frigörelsen från männens förtryck. Genom detta synsätt tilldelas den feminism som förespråkar en offerstatus för prostituerade rollen som en ovetandes översittare, där ett motstånd gentemot den fria och självförverkligande prostituerade kvinnan snarare övertar patriarkatets roll än bekämpar den.¹²⁸

Det finns kvinnor som menar att deras beslut att arbeta inom prostitution är ett självständigt val som inte gjorts på grund av en avsaknad av andra möjligheter. Andra hävdar att deras val att involvera sig i sexarbete inte bara skapar en frihet hos dem själva utan även bidrar till en generellt ökad frihet för kvinnor. Även om så är fallet kan det i relation till ett sådant ställningstagande vara intressant att fråga sig huruvida deras fria val stärker eller stjälper möjligheten för andra kvinnor att fatta sådana fria beslut. Denna fråga kan översättas till om vissa kvinnors delaktighet i processen kring sociala konstruktioner begränsar autonomin hos resterande kvinnor.¹²⁹

Susan Brison argumenterar för att frihet inte är något som i sig själv kan tilldelas egenskapen att besitta ett intresse. Det är alltså inte friheten som är ett intresse värt att bejaka, utan snarare hur friheten kommer till uttryck för andra inom gruppen som påverkas av den. Feminismen skulle enligt henne gynnas

---

¹²⁴ Dodillet s. 333.

¹²⁵ Ibid. s. 330 f.

¹²⁶ Ibid. s. 332.

¹²⁷ Dodillet "Omyndigförklara inte sexsäljarna".

¹²⁸ Ekman s. 17.

¹²⁹ Brison s. 197.

av en diversitet och utökad respekt för kvinnors olika beslutsfattanden till den grad dessa beslut inte skadar andra kvinnor eller samhället i stort.¹³⁰ En utgångspunkt för att uppnå ett jämställt samhälle, som har framhållits av bland annat Scott Anderson, är försvaret av den sexuella autonomi. Vissa inriktningar inom feminismen hävdar att frihet i grund och botten handlar om autonomi och vad gäller prostitution en sexuell autonomi. Anderson menar dock att den liberalfeministiska inställningen till prostitution misslyckas med att skapa en övertygande argumentation eftersom den inte tar i beaktande hur djupt problematiska många sexuella relationer är i vårt samhälle. En normalisering av dessa skulle enligt Anderson snarare dölja och befästa dessa problem, än lösa dem.¹³¹

3.4.2 Den fria prostitutionens oförenlighet med människohandel

Förespråkandet av en normaliserad syn på prostitution ser individens rätt som det centrala. Att låta det kvinnliga rättssubjektet konstrueras inom människohandelns problematik avseende tvång, frihet och autonomi klingar dock falskt med synen på den självständiga kvinnan.¹³² Enligt Westerstrand blir det missvisande att diskutera prostitutionsfrågan utan att beröra människohandelns inverkan på sexhandeln. Sexhandeln har till stor del växt fram genom den globala marknaden med fri rörlighet av varor och tjänster, växande socioekonomiska klyftor och migrationsströmmar genom Europa och stora delar av världen.¹³³

I den nutida svenska samhällsdebatten likställs ofta människohandel med prostitution och lösningen på problemet föreslås vara gemensamma strategier.¹³⁴ Förbudet mot köp av sexuella tjänster ses exempelvis som en lyckad åtgärd i arbetet mot människohandel.¹³⁵ Förståelsen kring utsatthet tenderar emellertid att knyta an till stereotyper om offer och viljelöshet i stället för att se män och kvinnor som aktörer med ansvar och möjligheter, vilket har framhållits av Westerstrand.¹³⁶ Genom den starka koppling som finns mellan prostitution och människohandel föreligger det en stor utmaning avseende det arbete som riktar sig till mäns våld mot kvinnor, men även vad gäller kvinnans rättsliga ställning och rättssubjektivitet.¹³⁷

---

¹³⁰ Brison s. 197 ff.

¹³¹ Anderson "Prostitution and sexual Autonomy: Making Sense of the prohibition of Prostitution" s. 749 f.

¹³² Westerstrand s. 24 f.

¹³³ Ibid. s. 25; SOU 1995:15 s. 46.

¹³⁴ Se exempelvis kap. 5 i skr. 2016/17:10 s. 109–155; SOU 2010:49 avsnitt 2.3; Prop. 2010/11:77 s. 15; SOU 2016:70 s. 46.

¹³⁵ Justitiedepartementet "Den svenska sexköpslagen har varit framgångsrik".

¹³⁶ Westerstrand s. 374.

¹³⁷ Ibid. s. 375.

Inom viss feministisk forskning framhålls att framställningen av kvinnor som subjekt för rättens skydd riskerar att undergräva deras position i samhället. Ett sådant förhållningssätt tillskriver kvinnor en roll som i ständigt behov av skydd snarare än som egna aktörer. Detta förhållningssätt till prostitution är centralt inom diskursen om kvinnors rättighet att verka inom prostitution, men är inte lika förenlig med omständigheterna kring människohandel där friheten att välja, eller välja bort, prostitution har tagits ifrån kvinnan.¹³⁸ Kvinnan är i en människohandelskontext snarare tvingad till prostitution än en självförverkligande aktör inom den.¹³⁹ Mot bakgrund av detta framhåller Westerberg att det föreligger en total avsaknad på enkla lösningar, oavsett om man vill inta positionen för eller emot prostitution, eller framhålla kvinnan som ett passivt offer eller aktivt subjekt.¹⁴⁰

3.5 Delanalys

3.5.1 Vem bör skyddas mot sexköp?

Den första frågeställningen syftar till att besvara huruvida det är lämpligt, med utgångspunkt i prostituerade kvinnors rättigheter, att brottet köp av sexuell tjänst primärt avser skydda allmänna intressen, i stället för att utgöra ett brott mot person. I denna delanalys kommer jag således diskutera vilka konsekvenser det kan tänkas medföra, att sexköp primärt utgör brott mot allmän ordning och därmed inte placerar kvinnorna i positionen som de yttersta rättighetsbärarna.

Att prostitution utgör ett ovälkommet inslag i det svenska samhället är tydligt utifrån de straffrättsliga åtgärder som vidtagits. Prostitutionens nära sammankoppling till sexuallivet har inte förnekats men har inte ansetts utgöra det primära skyddsintresset för kriminaliseringen. I dagsläget ses prostitution i den svenska kriminalpolitiken som ett jämställdhetsproblem och ett utnyttjande av kvinnor. Prostitution förutsätter att det skett någon form av sexuell handling och att det har givits en ersättning för mottagandet av denna, men det är inte den individuella sexualiteten som är skyddad mot angrepp vid sexköp. Prostitution anses i grunden inte förenlig med individens rätt till självbestämmande. Det är alltså inte den prostituerade själv som disponerar över det utpekade intresset. Detta kan anses problematiskt mot bakgrund av de omständigheter som riskerar föregå ett sexköp.

Asp och Ulväng har framfört teorin att avsaknaden av ett uttryckligt skydd för prostituerades självbestämmanderätt beror på att skadan vid sexköp i regel anses vara så liten att självbestämmanderätten blir irrelevant i

---

¹³⁸ Westerstrand, s. 344 f.

¹³⁹ Ibid. s. 345.

¹⁴⁰ Ibid. s. 375.

sammanhanget.¹⁴¹ Om den skada prostitution medför skulle anses riktad mot den sexuella integriteten och självbestämmanderätten skulle man behöva motivera varför inte den enskildes självbestämmanderätt också betraktas som relevant vid fall av prostitution.¹⁴² En sådan motivering skulle dock stå i strid med gällande sexualbrottslagstiftning, där den sexuella integriteten och självbestämmanderätten är det avgörande i bedömningen av om en gärning är straffbar eller inte.¹⁴³

Det är emellertid inte den sexuella integriteten eller självbestämmanderätten som har stått i fokus för den straffrättsliga hanteringen av prostitution i Sverige och brottet köp av sexuell tjänst utgör inte ett brott mot person. Även om kvinnors sexuella utsatthet inom prostitution framställs som en relativt underförstådd konsekvens av dess existens är det inte den enskilda kvinnan som utgör skyddsintresset för lagstiftningen. Vad som skyddas är snarare den allmänna ordningen, sociala utvecklingen, männens syn på kvinnors sexualitet och på sikt det övergripande målet att uppnå jämställdhet mellan könen.

Kvinnors individuella rättigheter har fått stå tillbaka mot samhällets intressen, vilka i sig inte kan anses särskilt tydliga i vare sig genomförande eller målsättning. Diskussionen kring prostitution förs ofta i termer av ojämställdhet och mäns våld mot kvinnor där man indikerar en förståelse för kvinnors utsatthet inom prostitution. Några lagstiftningsåtgärder avseende annat än höjda straffvärden har dock inte gjorts. Det kan mot bakgrund av detta konstateras att den straffrättsliga hanteringen av prostitution i Sverige har fokuserat på övergripande samhälleliga intressen, utan att i större utsträckning beakta den kunskap som finns avseende prostituerades levnadsförhållanden. Även i takt med en förändrad syn på sexualbrottens allvarighet har brottet köp av sexuell tjänst fått stå tillbaka i samtliga avseenden förutom höjda straff. Rättstillämpningen har dessutom visat sig mer eller mindre opåverkad av den så kallade *skärpta synen* på sexköp.¹⁴⁴

Slutsatsen som kan dras är att den straffrättsliga hanteringen av sexköp inte kan anses lämplig utifrån prostituerade kvinnors rättigheter. Att sexköp inte utgör brott mot person hindrar inte enbart prostituerade kvinnor från att inta en naturlig roll som brottsoffer, men det markerar inte heller gentemot köparen att den begångna handlingen kan utgöra en kränkning av den säljande partens kroppsliga eller sexuella autonomi. Om ett samtycke har förelegat under en sexuell akt eller inte bör aldrig ses som en förutsättning, utan en nödvändighet, vid sexuell umgänge. Denna gränsdragning hade varit möjlig att införa även vid sexköp om brottet hade varit konstruerat som ett brott mot person. Detta hade varit verkställbart genom att placera exempelvis den

---

¹⁴¹ Asp & Ulväng s. 29, fotnot 4.

¹⁴² Åström s. 184.

¹⁴³ Se avsnitt 3.2, 4.2 och 4.2.1.

¹⁴⁴ Se mer kring rättstillämpningen av köp av sexuell tjänst, samt en delanalys avseende denna del under avsnitt 5.

sexuella integriteten och självbestämmanderätten som ett uttryckligt skyddsintresse.¹⁴⁵ En kan även tänka sig andra skyddsintressen härrörande till den prostituerade så som exempelvis fysisk och psykisk hälsa. En sådan lösning hade gjort prostituerade kvinnor till rättighetsbärare vid sexköp, i stället för samhällets övergripande jämställdhetsmål.

3.5.2 Prostitution – ett otvetydigt offerskap

Prostitution kan bekämpas utan en indikation om att samtliga sexköpsituationer har innefattat allvarliga kränkningar av en enskild individ. Om straffansvar kan dömas ut, och för vilka handlingar, måste vidare avgöras i rättssalen och inte i brottsutredningen.¹⁴⁶ Att tilldela kvinnor inom prostitution möjligheten att ses som offer handlar inte om att osynliggöra situationer där båda parterna deltagit frivilligt och det har förelegat samtycke genom hela akten. Vad som däremot blir problematiskt med att motsätta sig ett offerskap är att det indikerar en allmängiltig frihet, både vad gäller valet att prostituera sig samt hur och med vem den sexuella handlingen ska utföras. Brisons argumentation kring begreppet frihet, och vad som innefattas i detta, utgör en utilitaristisk syn på vilken frihet som är värd att bejaka. Enbart frihet som gynnar andra aktörer med samma förutsättningar, mål eller handlingsutrymme är frihet värd att skydda. Med den utgångspunkten och med förståelsen av prostitution som något som i hög grad är skadligt för både de som är direkt verkamma i det, och för samhället i stort, blir friheten att erbjuda sex mot ersättning inte ett intresse värt att försvara.

Friheten som skyddsintresse kan med en sådan utgångspunkt inte motiveras varken ur ett liberalfeministiskt, ett individualistiskt eller ett samhälleligt perspektiv, eftersom friheten varken är densamma för alla, gynnsam för den enskilde, eller positiv för samhället.¹⁴⁷ Att en stor grupp individer blir lidande motsätter sig således en frihet för vissa att agera på ett sätt som gynnar dem. Detta är inte en kontroversiell tanke, utan snarare en grundläggande uppfattning kring vad som utgör en rättsstat. Trots detta har det flitigt diskuterats huruvida kvinnors frihet att själva bestämma över sin kropp och sexualitet är en sådan positiv eller skadlig frihet. I svensk straffrätt är det emellertid inte friheten att sälja sexuella tjänster som har ansetts skyddsvärd, utan snarare incitamentet att inte straffa den svagare i parten.

Vad som vidare har gjort prostitution så omdiskuterat och tabubelagt är dess starka koppling till sexuallivet. Eftersom sexuella relationer är något som i

---

¹⁴⁵ Hur gränsdragningen i sådana fall ska dras gentemot brott som våldtäkt, oaktsam våldtäkt och sexuellt övergrepp faller utanför ramen för denna uppsats. Lagteknikaliteten skulle emellertid behöva diskuteras i förhållande till bland annat risk för dubbelkriminalisering.

¹⁴⁶ Som exempelvis gränsdragningar mellan olika brottsrubriceringar. Brottsrubriceringen får dock inte bero på en bristande utredning där omständigheter som exempelvis samtycke och frivillighet inte har utredds i tillräcklig grad.

¹⁴⁷ Se avsnitt 3.4 och 3.4.2.

många avseenden tar sig uttryck på ett problematiskt sätt, menar Anderson att det skulle medföra allvarliga konsekvenser för samhället att normalisera kommersiellt sex. Huruvida prostitution kan fungera som en normaliserad och oproblematiske del av samhället kan enbart poneras, men så länge sexuellt våld och maktutövning överrepresenterat används av män gentemot kvinnor, kommer prostitution sannolikt vara ytterligare en parameter som verkar i befästandet av denna ojämställdhet.

Mot bakgrund av den breda forskning vi har i Sverige rörande de förhållanden som många prostituerade lever under, samt med kunskap kring det sociala utanförskapet och den stigmatisering dessa kvinnor får utstå, är det problematiskt att debatten kring ett icke-offerskap väljer att fokusera på de situationer som anses vara *mindre allvarliga*. Att en kategori inom en viss samhällsgrupp har det relativt bra jämfört med resterande personer i samma situation, innebär inte att problematiken hos denna särskilt utsatta grupp försvinner.

Som konstaterades redan under prostitutionsutredningen är prostitution en form av extremt maktförhållande mellan könen, vilket inte enbart ges uttryck för inom sexköpsindustrin, utan även inom samhället i stort. Att erkänna förekomsten av detta skeva maktförhållande är enligt min mening inte likalydigt med att förneka att prostituerade kan ha fullgod insikt om sin situation. Det är fortsättningsvis inte heller likalydigt med att dela upp mäns våld mot kvinnor i en mer eller mindre allvarlig kontext. En våldtäkt som sker inom ramen för ett sexköp kan skapa samma trauman för den utsatta personen som om det skett genom överfall, eller inom ramen av en relation. Den sexuella integriteten och självbestämmanderätten är inte kopplad till en persons sociala eller ekonomiska förhållanden. Diskussionen ges således fel fokus när prostituerades rätt till att själva bestämma med vem och på vilket sätt ett samlag ska ske snarare diskuteras utifrån andra förhållanden, än just dem vid stunden för samlaget.

4 En sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

4.1 Inledning

I detta avsnitt utreder jag hur frivillighet och samtycke ska förstås inom ramen för den svenska sexualbrottslagstiftningen. Centralt för utredningen är definitionen av frivillighet, införandet av brottet oaktsam våldtäkt samt sådana omständigheter som gör att frivillighet aldrig kan anses föreligga. Efter den inledande redogörelsen för våldtäktsbrottet kommer avsnittet utreda försvårande omständigheterna vid köp av sexuell tjänst, vilka härrör till brottets straffvärde. Denna del syftar särskilt till att belysa hur liknande omständigheter kan bedömas väldigt olika beroende på om det sker inom ramen för ett *vanligt samlag* eller ett sexköp.

4.2 Ställningen som ett sexualbrottsoffer

Sexuella övergrepp i form av bland annat våldtäkt utgör ett allvarligt brott mot person. Lagstiftaren har genom olika lagstiftningsåtgärder tagit ett tydligt ställningstagande för brottsoffrens ställning i rättskedjan. I både tal och skrift används genomgående benämningen *offer för sexualbrott* eller *sexualbrottsoffer* för att beskriva en person som blivit utsatt för en kränkning av sådant slag. Inför 2005 års sexualbrottsreform diskuterades bland annat det allmänna rättsmedvetandet avseende sexualbrott där normbildning lyftes upp som en viktig aspekt.¹⁴⁸

Mäns sexuella våld mot kvinnor har länge setts som ett av de starkaste och mest klandervärda uttrycken för den ojämställdhet som råder mellan könen, varpå brottsutredningarna avseende denna typ av brott måste ske med insikt i dessa strukturer. Synen på manlig och kvinnlig sexualitet anses även kunna medföra att övergrepp inte alltid definieras som sådana.¹⁴⁹ I förarbetena till 2018 års sexualbrottsreform framgår att det är en prioriterad fråga för lagstiftaren att brottsoffrens rättigheter i form av stöd, skydd och ekonomisk kompensation ska stärkas vad gäller sexuella kränkningar.¹⁵⁰ Det finns utöver detta vårdinrättningar vars arbete enbart riktar sig mot offer för sexualbrott där det erbjuds särskilt goda förutsättningar för omvårdnad av brottsoffret, men även vad gäller spårsäkring inför brottsutredningen.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Ju2004:1 s. 34.

¹⁴⁹ Ibid. s. 35.

¹⁵⁰ SOU 2016:60 s. 25.

¹⁵¹ Ibid. s. 29.

4.3 Frivillighet definierat

År 2018 presenterade regeringen prop. 2017/18:177 *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*. Propositionens huvudsakliga syfte var att genom lagstiftningsåtgärder tydliggöra varje människas ovillkorliga rätt till personlig och sexuell integritet samt sexuellt självbestämmande.¹⁵² Man ansåg att den tidigare lagstiftningen misslyckades med att omfatta samtliga fall där samtycke inte kunde anses föreligga.¹⁵³ Denna bedömning skiljde sig dock från Lagrådets uppfattning där man i stället ansåg att en lagstiftning med utformningen av en tvångsreglering också kan ha i syfte att omfatta situationer där avsaknad av samtycke har förelegat.¹⁵⁴

Även tidigare konstruktioner av våldtäktsbrottet utgick från sexuellt självbestämmande, men har genom sin nya konstruktion givits en markering avseende varje individs rätt till detta.¹⁵⁵ Som en konsekvens av att gränsen för det straffbara området numera dras vid frivilligt deltagande infördes även ett oaktsamhetsansvar vid vissa sexualbrott.¹⁵⁶ Den senaste sexualbrottsreformen förändrade således inte enbart utgångspunkten för lagens utformning och fokus, utan det skedde även en generell utvidgning av möjligheterna att döma en person för våldtäkt.¹⁵⁷ Det konstaterades också att det utvidgade straffansvaret för våldtäkt, samt införandet av oaktsam våldtäkt, i större utsträckning skulle kunna leda till att sexköpare döms för våldtäkt i stället för köp av sexuell tjänst.¹⁵⁸

I folkmun beskrivs den nya konstruktionen av våldtäktsbrotten som samtyckeslagstiftningen. Samtyckesbegreppet används redan i brottsbalken och definieras inte sällan på ett sätt som inte överensstämmer med den innebörd som avses i sexualbrotts-sammanhang. I förarbetena till den nya sexualbrottslagstiftningen har man i stället valt att använda sig av begreppet *frivillighet*. Frivillighet är ett normativt begrepp som kan ges den innebörd rättstillämparen finner lämplig.¹⁵⁹ Exakt vad som utgör ett frivilligt handlande kan inte enbart anses framgå av ett uttryckligt *ja*. Asp skriver exempelvis att ett samtycke alltid måste ses i sin kontext, där det förmodade samtycket i vissa situationer snarare bör ses som en konsekvens av en viss omständighet. Denna omständighet kan exempelvis vara ett erbjudande, en bristande insikt, ett vilseledande, eller hot och våld. I vissa fall kan ett samtycke som framkallats genom nämnda omständigheter aldrig erkännas som ett ansvarsbefriande samtycke.¹⁶⁰ Det kan dock finnas situationer där ett manipulerat samtycke ändå

---

¹⁵² Prop. 2017/18:177 s. 1.

¹⁵³ Ibid. s. 22.

¹⁵⁴ Ibid. bilaga 8.

¹⁵⁵ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 1 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

¹⁵⁶ Prop. 2017/18:177 s. 20.

¹⁵⁷ Brå rapport 2022:3 s. 75.

¹⁵⁸ Prop. 2017/18:177 s. 39.

¹⁵⁹ SOU 2016:60 s. 17.

¹⁶⁰ Se mer om detta under avsnitt 4.6.

anses godkänt. En tillåten sådan situation är exempelvis när den sexuella handlingen beror på yttre medel som ett erbjudande om pengar. Asp har mot bakgrund detta framfört att det relevanta vid en bedömning om samtycke har förelegat inte beror på förekomsten av en tvångs- eller samtyckesreglering, utan snarare på vad som bör betraktas som ett samtycke.¹⁶¹

I förarbetena föreslogs att valet att delta i en sexuell handling skulle behöva komma till uttryck för att anses frivilligt. Detta innebar ett krav på att frivilligheten hade kommunicerats genom ord, handling eller annat sätt för att anses godtagbar. Ett tyst eller underförstått samtycke skulle således inte ha ansetts fullgott och ett passivt deltagande skulle aldrig ha kunnat tolkas som ett frivilligt deltagande.¹⁶² Att frivilligt delta i en viss sexuell aktivitet skulle inte heller innebära en vilja att delta även i andra sexuella handlingar.¹⁶³ I propositionen gjorde man dock bedömningen att ett krav på att frivilligheten kommit till uttryck var problematiskt av flera anledningar, varpå ett sådant rekvisit inte är föreskrivet. Vad en person givit uttryck för genom ord, handling eller på annat sätt ska emellertid vara centralt vid prövningen av straffansvar.¹⁶⁴

En person som deltar frivilligt i ett samlag eller annan sexuell handling förutsätts ha bestämt sig för detta på ett eller annat vis, oavsett om det tagit sig uttryck aktivt eller passivt. Frivilligheten är således kopplad till den autonoma självbestämmanderätten. Beslutet att delta frivilligt behöver däremot inte innefatta en innerst positiv inställning till sexuell samvaro, utan kan exempelvis ha föregåtts av tjat eller förväntningar av gentjänster.¹⁶⁵ Det föreligger emellertid ett krav på personen som vill ha sexuell umgänge med en person som förhåller sig passiv, eller ger dubbeltydiga signaler, att ta reda på vad den andra personen vill. Detta krav gäller inte enbart i det initiala skedet utan kvarstår under hela tiden det sexuella umgänget består.¹⁶⁶ Frivillighet måste med andra ord ha förelegat genom hela akten, och kan upphöra genom att den ena parten exempelvis hamnar i en särskilt utsatt situation. Den sexuella samvaron ska i sådana fall avbrytas eftersom frivillighet inte längre kan anses föreligga.¹⁶⁷

4.4 Samlag och handlingar jämförliga med samlag

För att en våldtäkt ska anses föreligga krävs att det genomförts ett samlag, eller en sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig

---

¹⁶¹ Asp s. 83 ff.

¹⁶² SOU 2016:60 s. 17 f.

¹⁶³ Ibid. s. 18.

¹⁶⁴ Prop. 2017/18:177 s. 31 ff.

¹⁶⁵ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 1 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik; Jfr prop. 2017/18:177 s. 33.

¹⁶⁶ Prop. 2017/18:177 s. 34.

¹⁶⁷ Ibid. s. 82.

med samlag. Samlagsbegreppet är således centralt vid bedömningen av vilket brott som eventuellt har begåtts. Med samlag avses i brottsbalken enbart vaginalt samlag. Begreppet utgör dels ett rekvisit för att beskriva vilken sexuell handling som har utförts, dels en jämförelsenorm för att särskilja vilka gärningar som ger straffansvar för de allvarligaste sexualbrotten.¹⁶⁸ Samlag ingår som rekvisit i våldtäktsbestämmelsen, i bestämmelsen om våldtäkt mot barn, samt i förbudet mot samlag med avkomling eller syskon.¹⁶⁹ Samlagsbegreppet är vidare relevant vid tillämpningen av flera paragrafer i 6 kap. brottsbalken, eftersom flera straffbestämmelser drar gränsen för straffansvar vid samlag eller annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag.¹⁷⁰ Det är således definitionen av samlag som i flera fall blir avgörande för vilken straffbestämmelse som ska tillämpas.¹⁷¹

Samlagsbegreppet är tämligen snävt och har av olika anledningar inte heller ansetts motiverat att ändra.¹⁷² Tillämpningsområdet för våldtäktsbrottet har dock vidgats genom att omfatta även handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar ska anses jämförliga med samlag. HD fastställde i NJA 2008 s. 482 I och II att situationen där en gärningsperson sticker in fingrarna i en målsägande medan denne sover kan vara jämförligt med samlag.¹⁷³ Att någon onanerar åt en annan person genom att beröra dennes penis bedömdes däremot inte utgöra en sådan kränkning som är jämförlig med ett påtvingat samlag, utan ansågs i stället utgöra sexuellt tvång.¹⁷⁴

Det kan genom praxis konstateras att penetration är en betydande omständighet vid bedömningen av gärningens kränkingsgrad.¹⁷⁵ I förarbetena har det emellertid gjorts förtydliganden att handlingar som innebär att gärningspersonen med sin tunga berör en kvinnas underliv också kan anses jämförlig med samlag, oberoende om det skett en penetration eller inte.¹⁷⁶ Senare praxis har dock visat att penetration fortsatt är av stor vikt för bedömningen, även om avsikten varit att minska vikten av tekniska bedömningar vid enskilda sexuella handlingar.¹⁷⁷

4.5 Oaktsamhet som grund för straffansvar

Oaktsamhet, *culpa*, är ett centralt begrepp inom straffrätten. Oaktsamhet är konstruerat på ett sätt som ger utrymme för normativa bedömningar och är således starkt beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Oaktsamhet

---

¹⁶⁸ SOU 2021:43 s. 91.

¹⁶⁹ 6 kap. 1, 4 och 7 §§ brottsbalken.

¹⁷⁰ Se 6 kap. 1–3 §§ samt 6 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken.

¹⁷¹ SOU 2021:43 s. 92.

¹⁷² Ibid. s. 97.

¹⁷³ HD domskäl s. 497 i NJA 2008 s. 482 I.

¹⁷⁴ Prop. 2004/05:45 s. 59 och 141; HD domskäl s. 502 i NJA 2008 s. 482 II.

¹⁷⁵ Jfr SOU 2021:43 s. 99.

¹⁷⁶ Prop. 2012/13:111 s. 38; prop. 2017/18:177 s. 28.

¹⁷⁷ SOU 2021:43 s. 103.

kan anses inneha två roller inom straffrätten. Oaktsamhet utgör initialt en del i brottsbegreppet när en tar ställning till frågor om gärningsculpa, men utgör även en egen skuldform i de fall ett brott föreskriver oaktsamhet som straffbart.¹⁷⁸ Oaktsamhet kan vidare delas upp i två delar, medveten och omedveten oaktsamhet.¹⁷⁹ HD meddelade i NJA 2011 s. 725 hur gränsdragningen mellan dessa bör förstås. Ett handlande ska anses oaktsamt om en person inte har försökt skaffa sig insikt om relevanta omständigheter, förutsatt att det finns ett samband mellan underlåtenheten och den bristande insikten.¹⁸⁰

Omedveten oaktsamhet har karaktäriserats som situationen där en gärningsperson hade skälig anledning att anta, eller borde ha förstått att en viss följd skulle inträffa, eller att en viss omständighet förelåg. Vad som vidare innefattas i benämningen *borde ha förstått* är att gärningspersonen skulle ha förstått om hen agerat som gemene man kan förväntas göra. Likgiltigheten befinner sig i denna form av oaktsamhet inte i förhållande till en existerande risk, utan i stället till om det över huvud taget funnits en risk.¹⁸¹ Medveten oaktsamhet uppfyller det första ledet i den lägsta graden av uppsåt, likgiltighetsuppsåt, och innebär att en person har haft tillfälle att rätta sig efter lagen. Likgiltigheten föreligger fortsättningsvis enbart inför riskens inträde, eller en viss omständighets existens, och således inte till följdens inträffande.¹⁸²

HD har uttalat sig kring kravet på oaktsamhet i förhållande till brottet vållande till kroppsskada och konstaterade att varje avsteg från det normalt aktsamma inte är tillräckligt för att straffansvar genom oaktsamhet ska anses föreligga. Straffansvar inträder när en handling eller underlåtenhet leder till en skada som innefattar ett otillåtet risktagande, samt när det föreligger sådant samband mellan oaktsamheten och skadan att den kan sägas vara åtminstone delvis orsakad av oaktsamheten.¹⁸³

4.5.1 Oaktsam våldtäkt

Sexualbrottslagstiftningen genomgick år 2005 en omfattande reform i syfte att säkerställa varje människas rätt att vid varje tillfälle bestämma över sin egen kropp och sexualitet. Reformen hade som utgångspunkt att den kränkning som offret utsattes för skulle vara grundbulten i samtliga sexualbrott.¹⁸⁴ I den tidiga debatten för eller mot kriminaliserad oaktsamhet vid sexualbrott framfördes många argument mot en sådan brottskonstruktion.¹⁸⁵ Leijonhufvuds uppfattning att inte kriminalisera oaktsamhet i förhållande till

---

¹⁷⁸ Asp, Ulväng & Jareborg s. 138 f.

¹⁷⁹ Ibid. s. 314.

¹⁸⁰ Se HD:s domskäl pkt. 8 och 9 i NJA 2011 s. 725.

¹⁸¹ Asp, Ulväng & Jareborg s. 315.

¹⁸² Ibid. s. 314 f.

¹⁸³ HD:s domskäl pkt 7 i NJA 2021 s. 1197.

¹⁸⁴ Prop. 2004/05 s. 21 f.

¹⁸⁵ Leijonhufvud (2008) s. 91; SOU 2016:60 s. 134 ff.

sexualbrott ändrats emellertid efter ett antal friande domar. Hon menade senare att en sexualbrottskriminalisering lämpligtvis borde innefatta i vart fall grov oaktsam för våldtäkt.¹⁸⁶ Även Asp och Andreas Anderberg har diskuterat frågan. Anderberg framhöll att det, trots goda skäl att vara återhållsam i en utvidgning av straffrätten, var anmärkningsvärt att den sexuella bestämmanderätten inte skyddades av ett oaktsamhetsansvar. Särskilt mot bakgrund av att en sådan konstruktion sedan länge återfinns på flera andra områden inom straffrätten.¹⁸⁷

Inför 2008 års sexualbrottsutredning utvärderades den då gällande lagstiftningen varpå man kom fram till att skyddet för den sexuella integriteten hade stärkts, men att det alltjämt förelåg brister.¹⁸⁸ Utredningen föreslog åtgärden att utvidga våldtäktsbestämmelsen på så sätt att begreppet *hjälpplöst tillstånd* ändrades till det vidare begreppet *särskilt utsatt situation*.¹⁸⁹ En lagkonstruktion med oaktsamhet som gräns för straffansvar avhandlades dock genom en kort slutsats där man konstaterade att ett sådant straffansvar inte var påkallat. Resonemanget löd på så sätt att det sällan kan anses oklart för de inblandade parterna huruvida samtycke föreligger vid en sexuell handling eller inte, varför en oaktsamhetskriminalisering bedömdes ha ett begränsat behov. Omständigheten att uppsåt i straffvärda sexuella handlingar inte kunde styrkas ansågs inte utgöra skäl för ett utvidgat straffansvar.¹⁹⁰ Inför 2013 års sexualbrottsreform betonades återigen vikten av varje individs rätt till personlig och sexuell integritet.¹⁹¹ Det framhölls dock att en lagstiftning inte nödvändigtvis måste vara konstruerad som en samtyckeslagstiftning för att vara ändamålsenlig i ett sådant avseende.¹⁹²

I den utredning som föregick 2018 års lagändringar konstaterades att skyddet för den sexuella integriteten var i princip heltäckande genom den dåvarande lagstiftningen. Situationer som föll utanför lagstiftningen var fall där en sexuell handling genomförts med en person som inte deltagit frivilligt, men där det inte förekommit våld, förelegat en särskilt utsatt situation eller en beroendeställning.¹⁹³ År 2018 infördes oaktsam våldtäkt som ett eget brott i brottsbalken och föreskriver att straffansvaret för våldtäkt ska omfatta den som genomför ett samlag med någon som inte deltar frivilligt.¹⁹⁴ Straffansvaret för oaktsam våldtäkt inträder vid grov oaktsamhet inför omständigheten att någon inte deltar frivilligt.¹⁹⁵ Att samtycke utgör ett normativt begrepp i sexualbrottsammanhang innebär att det kan ges den innebörd lagstiftaren vill att

---

¹⁸⁶ Leijonhufvud (2015) s. 91; Leijonhufvud, "Madeleine Leijonhufvud efter den friande våldtäktsdomen i Lund: "orealistiska beviskrav".

¹⁸⁷ Asp s. 184 ff.; Anderberg s. 213, 222.

¹⁸⁸ SOU 2016:60 s. 115.

¹⁸⁹ Prop. 2012/13:111 s. 30; SOU 2016:60 s. 124.

¹⁹⁰ SOU 2010:71 s. 218.

¹⁹¹ Prop. 2012/13:111 s. 19.

¹⁹² SOU 2016:60 s. 177 f.

¹⁹³ Ibid. s. 178.

¹⁹⁴ Prop. 2017/18:177 s. 28.

¹⁹⁵ Ibid. s. 45.

det ska ha. Det samtycke som ges i sexuella sammanhang har enligt förarbetena inte en lika långtgående verkan som det samtycke som utgör en ansvarsfrihetsgrund, varför man i stället valde att ställa upp rekvisitet *inte deltar frivilligt*.¹⁹⁶

4.6 Omöjlig frivillighet

Vid bedömningen huruvida ett deltagande kan anses frivilligt eller inte har det i lagen ställts upp ett antal punkter som medför att ett deltagande aldrig kan anses frivilligt.¹⁹⁷ Listan är uttömmande såtillvida att den innehåller samtliga omständigheter som innebär att frivillighet inte kan anses föreligga.

4.6.1 Misshandel, hot eller annat våld

Av 6 kap. 1 § 1 pkt. brottsbalken framgår att ett deltagande till följd av bland annat misshandel eller annat våld är en sådan omständighet som utesluter frivillighet. Även hot kan medföra att ett frivilligt deltagande inte kan anses vara för handen.¹⁹⁸ Det är inte våldet eller hotets direkta existens som är avgörande för straffansvar, utan omständigheten att den sexuella handlingen kan ses som en följd av detta.¹⁹⁹ För straffansvar krävs inte heller att personen som använder våld eller hot är densamma som utför den sexuella handlingen. Detta innebär att även den som inte själv har utövat våld eller hot, men som genomför en sexuell handling med någon som utsatts för detta, kan anses som gärningsperson i sammanhanget.²⁰⁰ Människohandel är ett konkret exempel på en sådan situation som kan aktualisera ett utvidgat straffansvar. För att straffansvar ska kunna inträda krävs emellertid att gärningspersonen kände, eller borde ha känt till, att personens val att delta i den sexuella handlingen var en följd av exempelvis misshandel eller hot från tredje man.²⁰¹

4.6.2 Särskilt utsatt situation

I 6 kap. 1 § 2 pkt. brottsbalken framgår att ett deltagande inte kan anses frivilligt om den sexuella handlingen sker med någon som befinner sig i en särskilt utsatt situation. En särskilt utsatt situation föreskriver fall där den utsatta inte kan anses kapabel att ge uttryck för sitt fria val att delta i en sexuell handling. Situationen anses därmed utgöra en form av utnyttjande.²⁰² Omständigheter som kan föranleda slutsatsen att det förelagat en särskilt utsatt situation är medvetslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan,

---

¹⁹⁶ Prop. 2017/18:177 s. 30 f.

¹⁹⁷ Ibid. s. 36.

¹⁹⁸ Ibid. s. 38.

¹⁹⁹ SOU 2016:60 s. 204.

²⁰⁰ Prop. 2017/18:177 s. 39.

²⁰¹ SOU 2016:60 s. 206.

²⁰² Ibid. s. 209.

sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller andra situationer som med hänsyn till omständigheterna är att betrakta som sådan.²⁰³ Vad som anses karaktärisera en särskilt utsatt situation är fall där offret har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och skydda sig mot övergrepp, vilket ska bedömas utifrån samtliga relevanta omständigheter. Beskrivningen ska inte ses som ett krav på att personen i fråga helt saknar förmåga att värja sig från situationen, utan en samlad bedömning ska göras utifrån situationen i sin helhet.²⁰⁴ Om någon otillbörligen utnyttjar en annans särskilt utsatta situation i syfte att genomföra ett samlag, eller annan sexuell handling jämförlig med samlag, ska händelsen således anses utgöra våldtäkt. Kravet på ett otillbörligt utnyttjande ska bedömas objektivt. Gärningspersonen måste ha uppnått sitt syfte genom att ha utnyttjat målsägandens utsatta belägenhet. Det finns således ett krav på ett orsakssamband mellan den utsatta situationen hos den mot vilken gärningen riktade sig, och dennes deltagande.²⁰⁵

4.6.3 Missbruk av beroendeställning

En situation kan slutligen aldrig anses frivillig om någon förmår en person att delta i en sexuell handling genom att allvarligt missbruka omständigheten att personen står i beroendeställning till denne. Denna otillåtna situation framgår av 6 kap. 1 § 3 pkt. brottsbalken. Omständigheterna ska vara sådana att den som befinner sig i beroendeställning inte upplever sig ha något annat val än att delta i den sexuella handlingen. Beroendeställningen kan ha uppkommit genom ekonomiska förbindelser, anställnings- eller lydnadsförhållanden eller andra situationer som exempelvis en missbrukare som tillhandahålls droger.²⁰⁶ För att denna punkt ska anses uppfylld krävs att beroendeställningen *allvarligt missbrukas*, samt att gärningspersonen antingen omedelbart eller indirekt har varit av överordnad ställning.²⁰⁷ Det finns inget krav på att den utsatte övervunnit ett motstånd eller att det varit gärningspersonen som tagit initiativet till den sexuella handlingen.²⁰⁸

4.7 Försvårande omständigheter och straffvärdebedömningen vid köp av sexuell tjänst

Som ovan redovisats kan det vid fall av våldtäkt föreligga sådana omständigheter som helt utesluter frivillighet. Vid sexköp föreligger i stället så kallade

---

²⁰³ Prop. 2017/18:177 s. 40.

²⁰⁴ Prop. 2012/13:111 s. 30.

²⁰⁵ Ibid. s. 113.

²⁰⁶ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 1 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

²⁰⁷ NJA II 1962 s. 174.

²⁰⁸ Bäcklund m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, 6 kap. 1 § brottsbalken, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik.

försvårande omständigheter. Dessa omständigheter är hänförliga till straffvärdet och framgår således inte direkt av bestämmelsen mot köp av sexuella tjänster, utan av 29 kap. 1 § 1–2 st. brottsbalken. Vid en straffvärdebedömning ska den skada, kränkning eller fara som en gärning inneburit särskilt beaktas.

I fall av sexköp redovisas sällan vare sig försvårande eller förmildrande omständigheter i domarna. Detsamma gäller för situationer där människohandel och koppleri har föregått händelserna.²⁰⁹ I förarbetena till brottet köp av sexuell tjänst gjorde man bedömningen att bestämmelsen i huvudsak fungerade väl, men det konstaterade vid praxisgenomgången att det förelåg en utbredd likformighet vad gäller bedömningen av straffvärde och påföljdsval.²¹⁰ Brå konstaterade även att det i flera fall, där det förekommit olika typer av försvårande omständigheter i samband med ett sexköpsbrott, inte hade gjorts en bedömning där omständigheterna lett till strängare påföljder. De omständigheter som innefattades var bland annat försvårande omständigheter i form av att säljaren varit påverkad av narkotika eller alkohol, eller att sexköpet har avtalats genom tredje part.²¹¹

Det har gjorts en sammanställning av några av de omständigheter som domstolar tagit i beaktande vid straffmätningen som försvårande omständigheter. Exempel på sådana omständigheter är att någon erbjuder en psykiskt funktionshindrad person pengar i utbyte mot sex, att ett avtal om sex har skett genom tredje part där det föreligger en uppenbar språkbarriär mellan köpare och säljare, eller att köparen har uppgett att hen misstänker människohandel.²¹² En utsatt situation kan också bedömas föreligga om säljaren står i beroendeställning till köpare eller tredje part. I fyra av de rättsfall som tas upp i SOU 2016:42 *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.* utgjorde förundersökningen för köp av sexuell tjänst dessutom en del av en omfattande koppleriutredning. I dessa fall konstaterade man att borde det ha stått mer eller mindre klart att kvinnorna som sålde sex varit föremål för i vart fall koppleri.²¹³

Det finns tydliga indikationer på att förundersökningar i fall av köp av sexuell tjänst enbart sporadiskt belyser relevanta uppgifter för en nyanserad straffvärdebedömning.²¹⁴ Utifrån totalt 119 förundersökningar framgår att alla utom en kvinna har medverkat i utredningen, men att det inte i något fall gjorts noteringar om kvinnans eventuella alkohol- eller drogpåverkan samt psykiska funktionshinder. Enbart i vissa förundersökningar har det gjorts en notering

---

²⁰⁹ SOU 2016:70 s. 80.

²¹⁰ Prop. 2010/11:77 s. 6.

²¹¹ Brå rapport 2022:3 s. 11.

²¹² SOU 2010:49 s. 238.

²¹³ SOU 2016:42 s. 80 f.

²¹⁴ Waltmans remissvar till SOU 2016:42 från den 24 oktober 2016; SOU 2016:42 s. 80.

av kvinnans språkkunskaper, och i de fall det inte är självklart att kvinnan talats svenska saknas uppgifter om förhörsspråk i 63 av dessa.²¹⁵

4.8 Sexköp konstruerat som ett våldtäktsbrott

Vad gäller skyddsintressena mellan våldtäktsbrottet och köp av sexuell tjänst föregås dessa som konstaterat av olika motiveringar. Våldtäktsbrottet tillsammans med de andra sexualbrotten utgör brott mot person där det är den sexuella integriteten och självbestämmanderätten som kriminaliseringen avser skydda. Kroppsliga eller personliga intressen hos den som säljer en sexuell tjänst skyddas dock inte av sexköpsbrottet, utan den sexuella handlingen utgör enbart ett nödvändigt rekvisit för att brott ska kunna begås. Det kan beskrivas som att samtycke vid sexköp inte spelar någon roll på så sätt att det inte är förekomsten av samtycke som drar gränsen för den brottsliga gärningen. Straffansvar för sexköp inträder vidare redan vid erbjudande om ersättning för en sexuell tjänst, varpå en sexuell handling aldrig behöver ha genomförts för att brott ska ha begåtts. HD förtydligade detta i NJA 2001 s. 527 där det konstaterades att samtycke snarare utgör en *förutsättning* för att sexköpsbrottet ska anses föreligga, än en *nödvändighet* för att brott ska anses ha begåtts.²¹⁶

Michelle Madden Dempsey argumenterar för ett annat perspektiv, där skadan enligt henne bör vara det centrala vid kriminaliseringen av sexköp.²¹⁷ Dempsey menar att sexköp innefattar en sådan abstrakt fara att det motiverar en kriminalisering. Även om köp av sexuell tjänst i varje enskilt fall inte ger upphov till en skada motiverad att kriminalisera, framhåller Dempsey att det utgör en situation som skapar en oacceptabel *risk* för en skada värd att kriminalisera. I synnerhet vid inträdande av risken för, och skadan av, en våldtäkt. Dempsey menar vidare att skadan av ett sexköp kan vara densamma som vid en våldtäkt, eftersom det hos den prostituerade inte spelar någon roll vem som står bakom tvånget. En person som köper en sexuell tjänst kan inte fullt ut försäkra sig om att omständigheterna avseende den prostituerades livssituation är dugliga, varför man inte heller kan förutsätta ett genuint samtycke.²¹⁸

4.8.1 Tvång och utnyttjande vid sexköp

Asp och Ulväng har diskuterat frågan hur tvång och utnyttjande förhåller sig till kriminaliseringen av sexköp. Deras diskussion har till stor del baserats på den av Dempsey.²¹⁹ Eftersom kriminaliseringen av sexköp är otydlig, dels vad gäller ett rättsligt erkänt skyddsintresse, dels avsaknaden av ett tydligt

---

²¹⁵ SOU 2016:42 s. 80 f.

²¹⁶ Se HD:s domskäl i NJA 2001 s. 527.

²¹⁷ Dempsey, "Rethinking Wolfenden: Prostitute Use, Criminal Law, and Remote Harm".

²¹⁸ Ibid. s. 448 ff.

²¹⁹ Asp & Ulväng s. 27–67.

effektivitetsmål, kan lagstiftningen enligt Asp och Ulväng ifrågasättas utifrån grundläggande kriminaliseringsprinciper.²²⁰ För Dempseys argumentation kring risken för våldtäktsliknande skada vid sexköp blir det relevant huruvida det finns empiriskt stöd för att så tillräckligt ofta är fallet. För att en risk ska vara tillräcklig för en utvidgad kriminalisering krävs inte enbart att risken ska vara av viss kvalitet, utan även kvantitet.²²¹ Vid beaktansvärd risk för våldtäktsskada får det dock anses motiverat att kraven på kriminalisering relativt enkelt anses uppfyllda, varför det snarare blir en fråga om det kan vara försvarligt ur kvantitetssynpunkt.²²²

Vad som gör att ett sexköp kan anses placerat i gränslandet mellan vad vissa anser tillåtet, och andra inte, kan till stor del anses kopplad till de starka känslorna som föreligger kring människans sexualitet.²²³ Nakenhet och beröring är något som anses starkt kopplat till den personliga integriteten varför ett intrång på detta plan innefattar en kränkning av den enskilda människan.²²⁴ Helt centralt för att denna privata sfär inte ska anses kränkt blir således självbestämmandet.²²⁵

Situationer av rent tvång i sådan bemärkelse att ett sexköp snarare skulle vara att betrakta som våldtäkt i svensk straffrättslig bemärkelse hör antagligen inte till typsituationen, varför en generell kriminalisering med anledning av beaktansvärd risk för våldtäktsskada har ansetts svårmotiverad. Ett utnyttjande bör dock anses föreligga om det samtycke som givits, på grund av särskilda omständigheter, inte kan utesluta straffansvar för våldtäkt. Den prostituerade anses med andra ord inte kunna lämna ett giltigt samtycke eftersom hon befinner sig i en sådan utsatt situation.²²⁶

I förarbetena görs en distinktion mellan hot och tvång i förhållande till erbjudanden. Ett erbjudande utger en valmöjlighet, medan tvång utgör en frihetskränkning. Den som ges ett erbjudande beskrivs ha en oförändrad maktposition, men kan genom att anta erbjudandet hamna i en bättre ställning.²²⁷ En ekonomisk kompensation försätter således en prostituerad kvinna i en bättre position än tidigare, där den rent fysiska eller emotionella upplevelsen saknar betydelse för bedömningen. Även om det inte framgår särskilt tydligt i förarbetena har Asp och Ulväng framfört att ett potentiellt utnyttjande av prostituerades situation emellertid måste anses grundläggande för diskussionen kring att kriminalisera sexköp över huvud taget.²²⁸

---

²²⁰ Asp & Ulväng s. 29.

²²¹ Asp & Ulväng s. 37.

²²² Ibid. s. 38.

²²³ Ibid. s. 44–50.

²²⁴ Ibid. s. 49.

²²⁵ Ibid. s. 45.

²²⁶ Ibid. s. 40 f.

²²⁷ SOU 2016:60 s. 208.

²²⁸ Prop. 1997/98:55 s. 100 ff.; Asp & Ulväng s. 41.

4.9 Delanalys

Som redan framhållits har samtycke och frivillighet en särskild betydelse i lagens mening och ytterligare en egen innebörd i sexuella sammanhang. Frågan blir därmed vad som utgör frihet inom ramen för ett sexköp. För att skapa en diskussion kring vad frihet egentligen innebär ska även ställas upp ett motsatsförhållande, vilket i denna diskussion kommer formuleras som *offer*. I flera sammanhang kan frihet och offerskap inte anses utgöra varsin sida av ett mynt, men inom prostitution, sexuell integritet och maktdynamiker är det i min mening inte en orimlig tanke att placera begreppen i motsatsförhållande till varandra.

Om någon genomför ett samlag med en annan person utan att denne deltar frivilligt utgör personen som inte deltagit frivilligt ett offer för våldtäkt. Vad som däremot gör att prostituerade i många situationer inte kan anses utgöra våldtäktsoffer är för att det har förelegat någon form av överenskommelse där samtycke har givits. Vad som blir intressant i en diskussion kring kvinnors frihet och självbestämmanderätt är således deras egen uppfattning kring sin roll som prostituerad.

För att en prostituerad ska anses ha kontroll över sin situation krävs bland annat att hon själv har kunnat välja vilka som ska utgöra kunder. Beslutet får inte heller vara påverkat av yttre omständigheter som exempelvis tredje part, brottslig gärning eller beroendeställning. Det krävs vidare att det under akten inte förekommer ovälkommet våld eller hot på ett sätt fråntar personen dennes kontroll. Om ingen av dessa omständigheter har förelegat kan ett brott mot person i form av exempelvis en våldtäkt inte anses ha begåtts, eftersom personen som kontrollerar över det skyddsvärda intresset har givit ett ansvarsbefriande samtycke. Om rekvisiten för köp av sexuell tjänst är uppfyllda har dock ett brott begåtts.

Ponera att en säljare inte själv får bestämma över vilka personer hon ska ha sexuellt umgänge med, inte kan freda sin egen situation eller blir utsatt för sådant agerande som avskräcker henne från att göra det. I dessa situationer föreligger en risk att situationen bedömas likadant som vid köp av sexuell tjänst trots att situationen även aktualiserar andra brott, såsom våldtäkt. En fällande våldtäktsdom skulle kräva en utredning avseende uppsåt och oaktsamhet i förhållande till omständigheten att den prostituerade inte deltog frivilligt genom hela akten. Vi kan dock konstatera mot bakgrund av praxis och forskning på området att utredningen kring sådana omständigheter brister redan på det stadie som är hänförligt till straffvärdet av ett sexköp. Det kan mot bakgrund av detta tänkas att situationen där brottsutredningen skulle ge tillräckligt mycket underlag för att yrka på ansvar för exempelvis våldtäkt, ligger tämligen långt bort.

Att använda straffrätten som ett medel i arbetet mot prostitution kommer aldrig kunna förhindra personer från att skaffa sig sexuella förbindelser mot ersättning. Vad som däremot kan förhindras är situationen att försvårande omständigheter vid sexköp inte utreds närmre. Åklagaren får senare, utifrån bevisläget, besluta huruvida omständigheterna borde leda till en strängare påföljd vid köp av sexuell tjänst eller leda till slutsatsen att frivillighet inte alls kan ha ansetts föreligga. Om det senare är för handen bör gärningen rubriceras som våldtäkt. Utredningar kring brottet köp av sexuell tjänst tenderar att redovisa skrala uppgifter kring försvårande omständigheter. Detta hindrar prostituerade kvinnor från att få upprättelse vid situationer där det skett en kränkning av deras sexuella integritet och självbestämmanderätt. Det ska dock uppmärksammas att oaktsamhet kring om den andra deltagit frivilligt i den sexuella handlingen eller inte kan föreligga även utan att försvårande omständigheter har varit för handen.

5 Rättstillämpningen vid köp av sexuell tjänst

5.1 Inledning

Det har framförts i förarbetena att det utvidgade straffansvaret i teorin skulle kunna leda till att fler sexköpare döms för våldtäkt och oaktsam våldtäkt i samband med ett sexköp.²²⁹ Brå har gjort en sammanställning av flera fall där det finns en registrerad våldtäktsanmälan i polisens eller åklagarens ärende efter att en person har köpt en sexuell tjänst. I ett flertal av fallen hade åklagaren rubricerat gärningarna som våldtäkt och oaktsam våldtäkt i den ursprungliga anmälan.²³⁰ Brå har kategoriserat målen som följande:

Sexköpet *i sig* utgör en våldtäkt till följd av att köparen varit medveten eller grovt oaktsam gällande omständigheterna att säljaren inte deltar frivilligt i de sexuella handlingarna.²³¹

I två av dessa ärenden resulterade förundersökningen till åtal om våldtäkt. I det första målet grundade sig gärningsbeskrivningen främst på uppgifterna från målsäganden att köparen i samband med sexköpet varit hårdhänt på ett sätt som fått målsäganden att be honom sluta. Först när målsäganden fysiskt försökt hindra köparen avbröts samlaget. Övriga omständigheter som påtalats av åklagaren i målet var bland annat att målsäganden hade en psykisk funktionsnedsättning och led av psykiatriska diagnoser, varför hon enligt åtalet befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Tingsrätten gjorde dock bedömningen att det inte fanns tillräcklig med bevisning avseende frågan om våldtäkt varav den tilltalade dömdes till 50 dagars dagsböter för köp av sexuell tjänst.²³² I ett annat ärende dömdes en person för våldtäkt efter att med våld ha tvingat till sig sexuella handlingar utöver vad som varit överenskommet på förhand.

I rapporten konstaterades att enbart ett ärende, utifrån 16 fall av misstänkta våldtäktsbrott i samband med ett sexköp, har lett till en fällande våldtäktsdom.²³³ Anledningen till varför uppklaringsstatistiken är så låg vad gäller misstänkta fall av våldtäkt vid sexköp tros bero på flera omständigheter, men en polisanställd trodde att en del av problemet är hur sexköpsindustrin målas upp av samhället, och därmed tas emot på ett visst sätt av köparna:

---

²²⁹ Prop. 2017/18:177 s. 39.

²³⁰ Brå rapport 2022:3 s. 76.

²³¹ Ibid. s. 77.

²³² Ibid. s. 78.

²³³ Ibid. s. 76 ff.

Sexköpsvärlden är förklädd till att handla om frivillighet, med eskortsidor fyllda av förföriska bilder och köpare som får sms där innehållet bara visar på att det är något som säljaren *vill* göra.²³⁴

I rapporten ges vidare exempel på fyra fall där det i samband med ett sexköp har funnits indikationer på försvårande omständigheter.²³⁵ I samtliga fyra fall har köparen erkänt köp av sexuell tjänst varpå målen har avgjorts på handlingarna. Sammanfattningsvis konstaterade Brå att situationerna varit sådana att omständigheterna enligt den nuvarande våldtäktslagstiftningen eventuellt hade kunnat utredas och prövas som våldtäkt, alternativt oaktsam våldtäkt. Med undantag för ett av fallen, där domstolen dömde till ett högre antal dagsböter än normalpåföljden, behandlades samtliga mål utan en närmare utredning kring försvårande omständigheter. Inget av fallen hade dokumenterat misstankar om våldtäkt eller oaktsam våldtäkt.²³⁶

5.2 Försvårande omständigheter vid sexköp

5.2.1 Hovrätten för Västra Sverige: mål nr. B 2557–05

I Hovrätten för Västra Sverige, mål nr. B 2557–05 var målsäganden en 17-årig flicka från Kosovo som år 2005 förts till Sverige för att tvingas till prostitution. Gärningspersonen var en man som försökt köpa sex av målsäganden genom att ha fört med sig henne till sin bostad. Domstolen gjorde bedömningen att den tilltalade hade känt till att kvinnan var offer för människohandel. Den omständighet att mannen haft insikt om målsägandens situation medförde bedömningen att straffvärdet ansågs högt varpå påföljden blev förhållandevis sträng, villkorlig dom och 80 dagsböter.²³⁷

5.2.1.1 Analys

Vid tidpunkten för denna dom drogs gränsen för straffansvar vid våldtäkt inte vid frivillighet. Det står ändå otvetydigt att målsäganden i målet varit offer för människohandel, vilket kan tänkas borde ha föranlett en diskussion om i vart fall hjälplöst tillstånd.²³⁸ Domstolen gjorde dessutom bedömningen att den tilltalade hade känt till faktumet att flickan i målet varit offer för människohandel. I förevarande mål ansåg dock inte åklagaren att omständigheten att människohandel varit för handen borde ha föranlett en annan brottsrubricering än köp av sexuell tjänst.

---

²³⁴ Brå rapport 2022:3 s. 79.

²³⁵ Ibid. s. 81–82.

²³⁶ Ibid. s. 83.

²³⁷ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2557–05.

²³⁸ Se avsnitt 4.5.1.

Ponerat att samma situation skulle bedömas utifrån dagens lagstiftning kan det antas att åklagaren sett en möjlighet att yrka på våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt. Denna slutsats kan särskilt dras mot bakgrund av Svea hovrätts dom i mål nr B 5624–19. I denna dom var det just omständigheten att den tilltalade varit medveten om att målsägande var utsatt för människohandel som föranlett bedömningen att han varit oaktsam i förhållande till omständigheten att hon deltagit frivilligt.²³⁹ Det har emellertid, i samband med denna dom, konstaterats att bevisläget var mycket speciellt, varpå man näst intill förespår att liknande fall kommer vara ovanliga även i framtiden.²⁴⁰ Det får mot bakgrund av detta antas att det generellt krävs en mer omfattande utredning, där det skulle behöva bevisas att den tilltalade varit likgiltig, eller i vart fall oaktsam beträffande konsekvenserna av denna omständighet. Det kan emellertid konstateras att det förekommit situationer där sexköpare, som är införstådda i att personen som erhåller dem en sexuell tjänst utgör ett människohandelsoffer, inte aktualiseras för annat brott än köp av sexuell tjänst.

5.2.2 Värmlands tingsrätt: mål nr. B 1494–14

Mål nr. B 1594–14 i Värmlands tingsrätt avsåg en man som åtalats för att vid i vart fall tio tillfällen ha skaffat sig en sexuell förbindelse mot ersättning.²⁴¹ Målsäganden och den tilltalade kom i kontakt med varandra via *Darkside*, en hemsida där man kan lägga upp en profil, chatta och skriva meddelanden till varandra.

Avseende påföljdsfrågan framhöll tingsrätten att det ligger i det aktuella brottets natur att det föreligger samtycke från den som säljer den sexuella tjänsten. Enligt tingsrätten medförde detta att brottet närmast var att betrakta som ett brott mot den allmänna ordningen. Att brottet inte kunde anses utgöra brott mot person talade enligt tingsrätten emot att vid en straffvärdesbedömning beakta förhållandena som var hänförliga till den prostituerades situation i det enskilda fallet, vilket i sin tur skulle kräva av varje enskild utredning att undersöka gärningspersonens insikt om den prostituerades sociala situation. Tingsrätten konstaterade dessutom att det inte heller fanns skäl att vid straffvärdesbedömningen ta i beaktande sådana omständigheter som var hänförliga till hur efterlevnaden av förbudet kontrollerades.²⁴² Med hänsyn till förarbeten och praxis, som enligt domstolen pekade i en återhållsam riktning, bestämdes påföljden till 100 dagsböter, vilket är att anse som relativt högt.

5.2.2.1 Analys

I förevarande mål framgår ett tydligt exempel på hur domstolarna hanterar ett *normalt* sexköp. I målet hade det inte förekommit vare sig förmildrande eller försvärande omständigheter. Tingsrättens resonemang kring val av påföljd

---

²³⁹ Se avsnitt 5.3.2.

²⁴⁰ Brå 2022:3 s. 79.

²⁴¹ Värmlands tingsrätt mål nr. B 1494–14 s. 3.

²⁴² Ibid. s. 20.

här rör snarare till en generell hållning vad gäller brottet köp av sexuell tjänst baserad på förarbeten och praxis, än omständigheterna i det här enskilda fallet. Mot bakgrund av att samtycke presumeras ha förelegat i fall av sexköp, och därmed anses ligga i brottets natur, talar detta enligt domstolen för att sexköp i första hand inte anses utgöra brott mot person, utan brott mot den allmänna ordningen. Eftersom sexköp utgör ett brott mot den allmänna ordningen ansågs det inte lämpligt att beakta omständigheter hänförliga till den prostituerades situation i det enskilda fallet.

Om sådana omständigheter skulle beaktas hade man enligt domstolen behövt en separat utredning för att undersöka gärningspersonernas instinkter kring de prostituerades sociala situation. En självklar konsekvens av en bristande utredning är att det kan förekomma outredda våldtäkter inom ramen för sexköp. Här ges en tydlig indikation på att rättstillämparen betraktar sexköp som en situation där samtycke i de flesta fall får presumeras ha förelegat. Att sexköp hanteras som ett mängdbrott där domstolen snabbt vill avverka målet och dömer på handlingarna bidrar i sin tur till detta problem, att inte beakta den personliga och sexuella kränkning som ett sexköp kan medföra.

Jag menar att sexköp oftare borde ses som ett allvarligt utnyttjande av kvinnors kroppar och sexualitet, vilket med stor sannolikhet skulle visa sig vara fallet om den prostituerades situation utreddes i högre grad. Även om ett domslut alltid är beroende av den föregående utredningen och det aktuella bevisläget finns idag så pass mycket kunskap om omständigheter kring prostitution att det framstår som mycket omotiverat att inte oftare se sexköp och våldtäkt ur ett gemensamt perspektiv. En sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet är ett stort steg i riktningen mot en kraftigt skyddad sexuell integritet, men är irrelevant för de fall frivillighet och samtycke inte utreds även inom ramen för avtalade sexuella förbindelser.

5.2.3 Göteborg tingsrätt: mål nr. B 483–15

I Göteborg tingsrätts deldom i mål nr. B 483–15 dömdes flera tilltalade till köp av sexuell tjänst med försvårande omständigheter. En person dömdes för koppleri.²⁴³ Domstolen framhöll att målsäganden hade diagnoserna Asbergers och ADHD samt led av posttraumatiskt stressyndrom sedan barndomen. Målsäganden hade dessutom ett pågående narkotikamissbruk vilket åtminstone en av de tilltalade känt till.²⁴⁴ Detta borde enligt åklagaren ha medfört bedömningen att målsäganden hade svårt att värja sig och säga ifrån, vilket även ansågs stämma överens med målsägandens uppgifter.²⁴⁵ Domstolen bekräftade att det knappast hade framstått som att målsäganden hade någon kontroll över situationen, samt att detta inte kunde ha undgått de män som

---

²⁴³ Göteborgs tingsrätt mål nr. B 483–15 s. 7.

²⁴⁴ Ibid. s. 16.

²⁴⁵ Ibid. s. 22.

hade sex med henne. Domstolen gjorde bedömningen att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt och skyddslös ställning varför gärningarna bedömdes som särskilt allvarliga.²⁴⁶ En av de tilltalade dömdes för misshandel, köp av sexuell tjänst samt försök till köp av sexuell tjänst till villkorlig dom med samhällstjänst i 100 timmar. Fyra tilltalade dömdes till 50 dagsböter för köp av sexuell tjänst. En tilltalad dömdes till skyddstillsyn med samhällstjänst i 80 timmar för koppleri och köp av sexuell tjänst.

5.2.3.1 Analys

I domen framgår att målsäganden ansågs ha befunnit sig i en särskilt utsatt situation samt att detta inte kunde ha undgått de män som haft samlag med henne. Mot bakgrund av detta bedömdes situationen utgöra ett allvarligare fall av köp av sexuell tjänst. Åklagaren yrkade inte på att situationen skulle bedömas som något annat än köp av sexuell tjänst, varpå det är svårt att dra några slutsatser kring målsägandes frivillighet under tiden för samlagen. Det kan emellertid diskuteras huruvida möjligheten att kunna ge uttryck för en fri vilja borde utgöra en nödvändighet, varav en avsaknad av en sådan möjlighet i vart fall borde utredas närmre.

5.2.4 Jönköpings tingsrätt: mål nr. B 1479–19

I Jönköpings tingsrätt stod en man i mål nr. B 1479–19 åtalad för att ha köpt en sexuell tjänst av en kvinna. Inom ramen för samma dom stod två personer tilltalade för människohandel, alternativt människoexploatering och grovt koppleri. I domskälen konstaterade tingsrätten att det med hänsyn till omständigheterna måste ha varit uppenbart för mannen att den sexuella tjänst han köpt tillhandahållits av en person som befann sig i en särskilt utsatt situation.²⁴⁷ Kvinnan kom från fattiga förhållanden i Rumänien och bedömdes inte ha någon möjlighet att ta sig från Sverige till sitt hemland på egen hand. Kvinnan hade varit helt beroende av paret som fört henne till Sverige, varpå dessa hade tillhandahållit henne husrum, mat och kört ut henne till de platser där hon skulle tiggas.²⁴⁸ Straffvärdet för sexköpet ansågs därför vara något högre än normalt, och påföljden bestämdes till 80 dagsböter.²⁴⁹ Åtalet om människohandel ogillades dock.²⁵⁰

5.2.4.1 Analys

I förevarande mål erhöll den utsatta kvinnan målsägandestatus enbart i förhållande till åtalet om människoexploatering och inte sexköpet. Trots att domstolen konstaterade att det måste ha varit uppenbart för mannen som köpte den sexuella tjänsten att hon befunnit sig i en särskilt utsatt situation, förs ingen diskussion kring om gärningen kunde vara att se som ett övergrepp

²⁴⁶ Göteborgs tingsrätt mål nr. B 483–15 s. 23.

²⁴⁷ Jönköpings tingsrätt mål nr. B 1479–19 s. 13.

²⁴⁸ *Ibid.* s. 10.

²⁴⁹ *Ibid.* s. 13.

²⁵⁰ *Ibid.* s. 12.

gentemot henne och därmed ett brott mot person. Även i detta fall saknades en gärningsbeskrivning avseende våldtäkt. Fallet ger dock en tydlig indikation på att omständigheter som kunnat föranleda ansvar för våldtäkt i stället rubriceras som köp av sexuell tjänst utan att kvinnan ens tilldelats målsägandestatus avseende denna del.

5.3 Våldtäkt inom ramen för ett sexköp

5.3.1 Stockholms tingsrätt: mål nr. B 204–19

En man åtalades i dom B 204–19 vid Stockholms tingsrätt för våldtäkt alternativt oaktsam våldtäkt med gärningsbeskrivningen att han med våld hade tilltvingat sig analt och oralt samlag med målsäganden. Samlaget skedde i samband med ett avtalat sexköp. Målsäganden led av drogproblematik och sålde sex för att finansiera sitt missbruk.²⁵¹ Enligt målsägandens uppgifter var det överenskommet att hon skulle onanera åt den tilltalade för 500 kr, men att han i stället tvingat till sig bland annat analsex.²⁵² Målsäganden beskrev händelseförloppet som följande:

Hon vet inte om det förekom även ett vaginalt samlag. När det blir för jobbigt stänger hon av. Analsexet kunde hon inte stänga av. NN var hårdhänt. Han drog henne i håret. Detta skedde samtidigt som hon penetrerades analt. Hon trycktes mot väggen, ovanför bänken. Det gjorde så ont att hon kved. Hon sade inget till NN för hon ville inte råka ännu värre ut. Det har säkert förekommit även oralt samlag. Hon kan ha gått med på det för att undvika analsex. Hon kommer inte ihåg det.²⁵³

I domskälen konstaterade rätten att målsägandens missbruksproblematik naturligt kunde ses som en förklaring till att hennes utsaga inte varit särskilt sammanhängande. Hennes korthuggna svar och i delar motsägelsefulla uppgifter ledde ändå domstolen till bedömningen att hennes berättelse inte kunde anses uppfylla beviskravet.²⁵⁴ Huruvida den tilltalade haft uppsåt eller varit grovt oaktsam i förhållande till målsägandens inställning blev således aldrig föremål för prövning.

5.3.1.1 Analys

Detta fall visar på en situation där åklagaren gjort bedömningen att ett avtalat sexköp, genom den tilltalades handlande, övergått till att i stället utgöra en våldtäkt. Likt domen i Svea hovrätt inträffade dessa händelser efter 2018 års

---

²⁵¹ Stockholms tingsrätt, mål nr. B 204–19 s. 11.

²⁵² Ibid. s. 13 f.

²⁵³ Ibid. s. 14.

²⁵⁴ Ibid. s. 22 ff.

samtyckesreform. Det kan således tänkas att möjligheterna för att yrka på, och därmed även döma till ansvar för våldtäkt vid sexköp har ökat.

I målet var det klarlagt att målsäganden led av ett allvarligt missbruk samt att den tilltalade penetrerat målsägandes mun och anal med sitt kön. Den tvistiga frågan var i sin tur om dessa sexuella gärningar var överenskomna sedan innan eller inte. Enligt målsäganden hade hon inte deltagit frivilligt, varpå den tilltalade hade använt våld i form av bland annat örfilar, hårda grepp och drag i håret för att tvinga till sig samlag.

Vad gäller frivillighetsbedömningen gjorde domstolen en observation avseende det faktum att målsäganden trätt på den tilltalade en kondom. Domstolen betraktade detta som ett svårförklarligt inslag, eftersom överenskommelsen enligt målsäganden inte innefattat något oralt, vaginalt eller analt samlag.²⁵⁵ Det verkar således som att domstolen var av uppfattningen att om ett samlag har varit överenskommet sedan innan finns ett heltäckande samtycke genom hela akten. En sådan uppfattning överensstämmer dock inte med hur frivillighetsbedömningen ska göras vid sexualbrott, eftersom frivilligheten alltid kan dras tillbaka under tiden för akten.²⁵⁶ I detta fall verkar det dock som att domstolen resonerade på så sätt att målsäganden, på grund av sitt handlande i form av att trä på den tilltalade en kondom, givit uttryck för en initial frivillighet som senare inte kunde återkallas.

Det framgår vidare av målsägandens egna uppgifter att hon dels inte sa något till den tilltalade, dels kan ha gått med på att genomföra vissa sexuella handlingar för att undvika analsex och inte provocera den tilltalade. Mot bakgrund av detta torde det således inte anses långt bort att föreställa sig en situation där hon varit ytterst behjälplig och timid gentemot den tilltalade, genom att exempelvis trä på honom en kondom. Detta synsätt verkar dock inte delas av domstolen.

5.3.2 Svea hovrätts dom i mål nr B 5624–19

En man dömdes i Svea hovrätts mål nr. B 5624–19 för oaktsam våldtäkt efter att ha köpt sexuella tjänster från en kvinna vid två tillfällen. Målsäganden hade förts till Sverige genom bland annat olaga tvång, vilseledande och utnyttjande av hennes utsatta belägenhet. I Sverige hade målsäganden kontrollerats och allvarligt exploaterats för sexuella ändamål av de personer som fört in henne in i landet. Målsäganden talade varken svenska eller engelska och hade nyligen fyllt 18 år. Med undantag för en skolresa hade målsäganden aldrig varit utanför sin födelseort i hemlandet Rumänien.²⁵⁷

---

²⁵⁵ Stockholms tingsrätt, mål nr. B 204–19 s. 22.

²⁵⁶ Se avsnitt 4.3.

²⁵⁷ Uppsala tingsrätts dom i mål nr B 4530–18 s. 67.

Vid det första tillfället var det klarlagt att den tilltalade hade uppfattat röster när målsäganden gått till ett angränsande rum för att lägga undan kontantbetalningen. Det sms-meddelande som mannen fått från målsäganden talade dessutom, mot bakgrund av hennes bristande språkkunskaper, för att det inte var hon själv som skötte verksamheten. Att mannen funderat kring dessa omständigheter var enligt tingsrätten dock inte tillräckliga för att ligga till grund för slutsatsen att mannen haft uppsåt kring omständigheten att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Mannen ansågs inte heller uppfylla kravet på grov oaktsamhet varför mannen frikändes från våldtäkt och oaktsam våldtäkt vid det första sexköpstillfället.²⁵⁸

Vid det andra tillfället hade mannen upplevt att målsäganden inte var lika *fräsch* som vid det första tillfället, samt att hon var trött och frånvarande på ett sätt som tydde på att hon inte mårde bra. Detta hade han även skrivit i en recension om målsäganden på den eskortsida som erbjudit honom den sexuella tjänsten. I recensionen hade han dessutom uttryckt en misstanke om människohandel.²⁵⁹ Trots insikten om att målsägandens kunde ha befunnit sig i en utsatt situation framgick det av mannens inspelade film att han under cirka 20 minuter utförde sexuella handlingar med målsäganden.

Hovrätten befäste tingsrättens samlade bedömning och konstaterade att målsäganden vid de aktuella tillfällena hade en ytterst begränsad möjlighet att freda sin sexuella integritet. Målsäganden ansågs inte självständigt kunna bestämma över erbjudandena om sexuella tjänster mot betalning, och inte heller på något annat sätt genom egen kraft kunna stoppa den omfattande exploatering hon utsattes för. Tingsrätten sammanfattade att det mot bakgrund av detta inte kunde anses föreligga en situation där målsäganden deltagit frivilligt i de sexuella handlingarna, även om hon under själva akten kunde ha givit uttryck för annat genom ord och handling.²⁶⁰

Tingsrätten gjorde vidare bedömningen att det inte gick att uppfatta situationen på annat sätt än att mannen efter det andra besöket hos målsäganden hade sådana erfarenheter och gjort sådana iakttagelser av hennes situation i Sverige att han insåg risken för att människohandel förelåg, och att målsäganden av den anledningen inte kunde medverka frivilligt till de sexuella handlingar han genomförde med henne. Tingsrätten gjorde emellertid bedömningen att mannen inte kunde anses ha förhållit sig likgiltig till denna risk, varför han inte kunde dömas till våldtäkt. Mot uppgifterna i målet ansåg domstolen däremot att mannen i vart fall insett risken för att målsäganden inte kunde medverka frivilligt och han dömdes därmed till oaktsam våldtäkt.²⁶¹

---

²⁵⁸ Uppsala tingsrätts dom i mål nr B 4530–18 s. 68 f.

²⁵⁹ *Ibid.* s. 69.

²⁶⁰ *Ibid.* s. 67.

²⁶¹ *Ibid.* s. 70.

5.3.2.1 Analys

Förevarande dom är unik på så sätt att det är den enda domen där en sexköpare dömts till oaktsam våldtäkt sedan 2018 års sexualbrottslagstiftning. Mot bakgrund av denna dom kan slutsatsen dras att det föreligger en praktisk möjlighet att döma sexköpare till våldtäkt, alternativt oaktsam våldtäkt, om det kan bevisas att säljaren inte har deltagit frivilligt. Denna möjlighet fanns redan innan denna dom meddelades, men det finns nu ett tydligt exempel på hur avsaknad av frivillighet har fått betydelse även i situationer av sexköp. I detta fall har åklagaren således gjort bedömningen att frivillighet inte kunde anses föreligga varför gärningsbeskrivningen avsåg våldtäkt. Domstolen gjorde också bedömningen att på grund av att målsäganden varit offer för människohandel hade hon inte möjlighet att avge ett ansvarsbefriande samtycke, utan hon hade befunnit sig i en särskilt utsatt situation.²⁶²

Vad gäller den tilltalades subjektiva täckning konstaterade domstolen att det i princip bara var den tilltalades egna uppgifter som låg till grund för bedömningen. Omständigheterna att han hört röster, samt insikten om hennes bristande språkkunskaper, ansågs dock inte tillräckliga för att bevisa vare sig uppsåt eller grov oaktsamhet. Mannen frikändes därför från ansvar för våldtäkt och oaktsam våldtäkt vid det första tillfället. Vid det andra tillfället hade den tilltalade publicerat en recension på eskortsida. Sammantaget med det relativt utdragna förloppet av sexuella handlingar mannen genomförde med målsäganden, föranledde detta bedömningen att han varit grovt oaktsam i förhållande till omständigheten att hon inte kunnat delta frivilligt vid åtminstone detta tillfälle. Det ansågs dock inte vara ställt utom rimligt tvivel att den tilltalade förhållit sig likgiltig till denna omständighet, varför han dömdes till oaktsam våldtäkt och inte våldtäkt.

Möjligheten att lagföra en person för våldtäkt eller oaktsam våldtäkt vid köp av sexuell tjänst anses emellertid vara begränsad när det förelägg andra situationer eller omständigheter än människohandel. Det bevisläge som förelåg i detta fall har beskrivits som mycket speciellt. Domen kan ändock ses som en viktig signal till andra sexköpare, att det föreligger en potentiell risk att bli åtalad och dömd för våldtäkt om man inte gör sig klar över omständigheterna i det enskilda fallet.²⁶³

---

²⁶² 6 kap. 1 § 2 pkt. brottsbalken; Se avsnitt 4.6 och 4.6.2.

²⁶³ Brå rapport 2022:3 s. 80.

6 Samtycke och frivillighet – relevant vid köp av sexuell tjänst?

Att kvinnor blir våldtagna inom sexköpsindustrin är ett faktum, hur omfattande problematiken är går emellertid inte att fastställa utifrån hur brottsundersökningarna kring köp av sexuell tjänst görs idag. Mot bakgrund av den utredning som gjorts inom ramen för denna uppsats kvarstår nu att analysera huruvida samtycke och frivillighet borde ha någon betydelse vid tillämpningen av köp av sexuell tjänst. Jag utgår vidare från att den sexuella integriteten enbart kan anses okränkta vid situationer där det förelegat samtycke. Våldtäktslagstiftningen utgår från att om inte samtycke förelegat har en våldtäkt begåtts. Det är således varje individs frivillighet att delta i den sexuella handlingen eller inte som blir avgörande för utdömande av eventuellt straffansvar för våldtäkt. För köp av sexuell tjänst spelar samtycket emellertid inte samma ansvarsbefriande roll.

Oavsett om sexköpet har skett med utgångspunkt i ett samtycke eller inte föreligger brott. Även om så är fallet har det konstaterats från domstolshåll att samtycke snarare ses som en *förutsättning* för att brott ska anses föreligga, än en faktor som inom ramen för sexköpet också ska utredas i syfte att avgöra *vilket* brott som begåtts. Det föreligger således en syn på att ett köp av en sexuell tjänst inte kan ske utan att det finns två likvärdiga avtalspartner.

Denna syn klingar falskt i förhållande till de omständigheter som inte sällan föreligger vid fall av sexköp. Som framgått av redovisade rättsfall föregås ett sexköp ofta av ekonomisk desperation, missbruksproblematik, psykisk ohälsa eller annan närliggande brottslighet som exempelvis människohandel eller koppleri. I dessa fall har man konstaterat att det visserligen har förelegat försvårande omständigheter och kvinnan bedömts befinna sig i en särskilt utsatt situation, men inte att detta skulle vara att betrakta som avsaknad av frivillighet i förhållande till den sexuella handlingen. Man skulle utifrån detta kunna resonera som att frivilligheten vid ett sexköp enbart föreligger i förhållande till det ingångna avtalet om samlag eller annan sexuell handling, och inte till själva handlingen i sig.

Samlagsbegreppet uppfylls generellt inom ramen för ett sexköp varför det enbart kvarstår ett krav på frivillighet för att handlingen inte ska anses utgöra en våldtäkt. Rent lagtekniskt föreligger inga hinder mot att döma en sexköpare, som tillskansar sig en sexuell tjänst i utbyte mot ersättning av en person som inte deltar frivilligt, för våldtäkt. Det är således fullt möjligt att situationer där ett sexköp har avtalats övergår till en våldtäkt, eller uppfyller rekvisiten för en våldtäkt genom hela händelseförloppet.

Även om lagstiftningen, som den ser ut nu, har öppnat upp för möjligheten att döma till straffansvar utifrån en persons mentala inställning till ett samlag är detta inte något som generellt kan anses föreligga vid sexköp. Kvinnor ses i stället som mer eller mindre utsatta i sin situation som prostituerade, vilket kan leda till marginellt hårdare straff. Synen på prostituerade som potentiella våldtäktsoffer framstår dock som tämligen långt bort. Samtycke och frivillighet kan mot bakgrund av detta inte anses ha samma betydelse som vid våldtäkt eller andra sexuella kränkningar, utan anses snarare naturligt föregå situationer av sexköp. För de fall det uppstår en situation av misstänkt våldtäkt inom ramen för ett sexköp framstår rättstillämparen som ovillig att beakta den bristande frivilligheten som en kränkning av kvinnans sexuella integritet och självbestämmanderätt, varpå avsaknaden av frivillighet och samtycke inte kan anses ha betydelse för tillämpningen av brottet köp av sexuell tjänst i dessa fall heller.

I förundersökningar läggs påtagligt lite fokus på att utreda de omständigheter som förelegat kring sexköpet, varav situationer där det förekommit alkohol- och drogpåverkan, psykiska funktionshinder, tredje part eller bristande kommunikationsmöjligheter generellt inte leder till en strängare bedömning, eller annan brottsrubricering. I avsnitt fem gavs en sammanfattning av en hovrättsdom och en tingsrättsdom där de tilltalade i målen konstaterades ha relativt god insikt om säljarens utsatta situation.²⁶⁴ Hovrätten gjorde bedömningen att gärningspersonen hade känt till att kvinnan var offer för människohandel, varför påföljden bestämdes till villkorlig dom och 80 dagsböter. Det finns emellertid inget i domstolens resonemang som indikerar att man funderat kring den sexuella kränkningen som målsäganden fått utstå genom att tvingas till sexuell umgänge. Här måste en dock förhålla sig till att rätten inte får döma över annat än åklagaren yrkar på i målet.²⁶⁵ Problemet är således mycket komplext och verkar på fler nivåer än hos rättstillämparen.

6.1 Avslutande reflektioner

Synen på sexuell integritet och självbestämmanderätt har förändrats i snabb takt och lett till stora lagreformer de senaste årtiondena. Det föreligger en relativt stor enighet kring kvinnans utsatthet vad gäller sexualiserat våld som en del av mäns våld mot kvinnor. Prostitution är en svårdefinierad företeelse som kan variera beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Mot bakgrund av vad som påvisats i denna uppsats anser jag dock att det krävs mycket mer från lagstiftarens, rättstillämparens, åklagarens och de utredande myndigheternas sida för att förhindra sexuella övergrepp inom ramen för prostitution. Det är inte tillfredställande utifrån ett genusrättsperspektiv att det

---

²⁶⁴ Se Hovrätten för Västra Sverige, mål nr. B 2557–05 och Göteborgs tingsrätt: mål nr. B 483–15.

²⁶⁵ Se 30 kap. 3 § rättegångsbalken.

ökade lagskyddet för sexuella kränkningar i många avseenden misslyckas med att skydda prostituerade kvinnor avseende denna del.

Avslutningsvis välkomnar jag, mot bakgrund av de slutsatser som presenterats i denna uppsats, en övergripande syn på prostitution som ett forum där sexuella kränkningar kan ske utan att de definieras som just sådana. För det fortsatta arbetet mot en mer jämställd lagstiftning och rättstillämpning avseende köp av sexuell tjänst i Sverige uppmanas till en utredning kring bland annat de lagtekniska möjligheterna att införa ett sexköpsbrott med samtycke som utgångspunkt.

Källförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1981:71 Prostitutionen i Sverige – Bakgrund och åtgärder.

SOU 1995:15 Könshandeln.

SOU 1995:60 Kvinnofrid – Del A och B.

SOU 2001:14 Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.

SOU 2010:49 Förbud mot köp av sexuella tjänster – En utvärdering 1998–2008.

SOU 2010:71 Sexualbrottslagstiftningen – utvärderingen och reformförslag.

SOU 2016:42 Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.

SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.

SOU 2016:70 Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer.

SOU 2021:43 Ett förstärkt skydd mot sexuella kränkningar.

Propositioner

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2001/02:124 Straffansvaret för människohandel.

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2010/11:77 Skärpt straff för köp av sexuell tjänst.

Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning.

Prop. 2017/18:177 En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.

Prop. 2021/22:231 Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar.

Skrivelser

Skr. 2007/08:167 Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Skr. 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.

Direktiv

Dir. 1993:31 Utredning om prostitution i Sverige.

Dir. 1993:88 Kommission om våld mot kvinnor.

Övrigt

Ju2001/1805 Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté, Justitiedepartementet 2002.

Ju2004:1 Anmälan och utredning av sexualbrott. Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv. Promemoria av Sexualbrottsofferutredningen, Justitiedepartementet 2005.

Waltman, Max: remissvar till SOU 2016:42 ”Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m.” 24 oktober 2016.

Handlingsplan mot prostitution och människohandel: Bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1, Socialdepartementet 2018.

Ju2020/03554 Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att följa upp tillämpningen av sexköpsbrott, Justitiedepartementet 2020.

Litteratur

Anderberg, Andreas: *Straffbar oaktsamhet*, Första upplagan, Iustus, Örebro universitet, Uppsala, 2015.

Asp, Petter & Ulväng, Magnus: ’Tvång, utnyttjande och kriminalisering av sexköp – del’ i: Asp, Petter & Lernerstedt Claes: *Josefs resa: vänbok till Josef Zila*, Iustus, Uppsala, 2007.

- Asp, Petter: *Sex & samtycke*, Iustus, Uppsala, 2010.
- Asp, Petter, Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*, Andra upplagan (omarb.), Iustus, Uppsala, 2013.
- Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Iustus, Umeå universitet, Uppsala, 2007.
- Cabo y Moreda, Annelie de, Holmström, Charlotta & Kuosmanen, Jari (red.): *Sex mot ersättning: säljare, köpare, makt och moral*, Första upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2021.
- Dodillet, Susanne: *Är sex arbete? svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Vertigo, Göteborgs universitet, Göteborg 2009.
- Ekman, Kajsa Ekis: *Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*, Leopard Förlag, Stockholm, 2021.
- Erikson, Josefina: *Strider om mening: en dynamisk frameanalys av den svenska sexköpslagen*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala universitet, Uppsala 2011.
- Gunnarsson, Åsa, Svensson, Eva-Maria, Käll, Jannice & Svedberg, Wanna: *Genusrättsvetenskap*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.
- Gunnarsson, Lena: *Samtyckesdynamiker: sex, våldtäkt och gråzonen däremellan*, Första upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2020.
- Hulusjö, Anna: *The multiplicities of prostitution experience: narratives about power and resistance*, Faculty of Health and Society, Malmö Högskola, 2013.
- Kamala Kempadoo 'Globalizing Sex Workers Rights' i: Kamala Kempadoo & Jo Doezema (red): *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Redefinitions*, Routledge, London & New York, 1998.
- Leijonhufvud, Madeleine: *Samtyckesutredningen: lagskydd för den sexuella integriteten*, Thomson, Stockholm, 2008.
- Leijonhufvud, Madeleine: *Svensk sexualbrottslag: en framåtsyftande tillbakablick*, Första upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.
- Månsson, Sven-Axel: *Prostitution: aktörerna, relationerna och omvärlden*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Skilbrei, May-Len & Holmström, Charlotta: *Prostitution policy in the Nordic region: ambiguous sympathies*, Ashgate, Farnham, Surrey, 2013.

Svensson, Eva-Maria 'Genusrättsvetenskap och juridiska metoder' i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.): *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Westerstrand, Jenny: *Mellan mäns händer: kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking*, Uppsala universitet, Uppsala, 2008.

Åström, Karin: *Rättsliga åtgärder mot människohandel: att skydda offer eller möta hot*, Iustus, Umeå universitet, Uppsala, 2014.

Artiklar

Andersson A Scott: "Prostitution and Sexual Autonomy: Making Sense of the Prohibition of Prostitution" *Ethics* Vol. 112, No. 4, pp. 748-780, 2002.

Baldwin, A Margaret: "Split at the Root: Prostitution and Feminist Discourses of Law Reform" *Yale Journal of Law and Feminism*, Vol. 5:47, 2002.

Brison, J Susan: "Contentious Freedom: Sex Work and Social Construction" *Hypatia*, Vol. 21, No. 4 pp. 192–200, 2020.

De Geer, Jana: "Gör om lagen så att sexköp blir våldtäkt" *Aftonbladet* 18 maj 2020. <https://www.aftonbladet.se/debatt/gor-om-lagen-sa-att-sexkop-blir-valdtakt> (hämtad 4/10–22).

Dempsey, Madden Michelle: "Rethinking Wolfenden: Prostitute-Use, Criminal- Law, and Remote Harm" *Criminal Law Review*, pp. 444–455, 2005.

Dodillet, Susanne: "Omyndigförklara inte sexsäljarna" *Göteborgsposten* 16 mars 2009. <https://www.gp.se/> (hämtad 10/10–22).

Leijonhufvud, Madeleine: "Madeleine Leijonhufvud efter den friande våldtäktsdomen i Lund: "orealistiska beviskrav" *Dagens Juridik* 16 juni 2014.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK): "Ny forskning om sugardejting" *Uppsala universitet* 5 juli 2022. <https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/> (hämtad 2/11–22).

Justitiedepartementet: "Den svenska sexköpslagen har varit framgångsrik" 11 oktober 2016. <https://www.regeringen.se/artiklar/2016/10/den-svenska-sexkopslagen-har-varit-framgangsrik/> (hämtad 14/9–22).

Kudo, Per: "Sexköp kan vara våldtäkt, polisen borde inte nöja sig" Svenska Dagbladet 17 maj 2020. <https://www.svd.se/sexkopare-bor-domas-for-oakt-sam-valdtakt> (hämtad 23/9–22).

Wallin, Maria: "Får man göra såhär?" Social Politik 12 mars 2009. <https://socialpolitik.com/far-man-gora-sahar/> (hämtad 30/9–22).

Westerstrand, Jenny: "Juris doktor: Ge inte bort sexköpslagen till antifeminister" Newsvoice, 21 april 2011. <https://newsvoice.se/sexkopslagen-antifeminister/> (hämtad 18/9–22).

Wigorts Yngvesson, Susanne: "Att sälja sin kropp en moralisk rättighet" Svenska Dagbladet 19 december 2006. <https://www.svd.se/arkiv/> (hämtad 2/10–22).

Övrigt

Open letter to David Minthorn, Stylebook Editor at The Associated Press, New York "Signatories: Letter to David Minthorn, AP Stylebook 2015" 21 Oktober 2014.

Brottsförebyggande rådet (Brå) rapport 2022:3 *Köp av sexuella tjänster – en uppföljning av lagens tillämpning*. Fjelkegård, Lina, Björkman, Franke Kristin & Patel, Emma, Stockholm 2022.

Lagkommentarer

Bäcklund, Agneta, Johansson, Stefan & Trost, Hedvig m.fl.: *Brottsbalken – En kommentar*, JUNO Version 20, Nordstedts Juridik, 2021.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA II 1962 s. 174.

NJA 2001 s. 527.

NJA 2008 s. 482 I och II.

NJA 2011 s. 725.

NJA 2021 s. 1197.

Hovrättsdomar

Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2557–05.

Svea hovrätt, mål nr B 5624–19.

Tingsrättsdomar

Värmlands ringsrätt, mål nr B 1494–14.

Göteborgs tingsrätt, mål nr B 483–15.

Uppsala tingsrätt, mål nr B 4530–18.

Stockholms tingsrätt, mål nr. B 204–19.

Jönköpings tingsrätt, mål nr. B 1479–19.